

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра історії Східної Європи

Пояснювальна записка

до дипломної роботи
БАКАЛАВР

на тему: «Предмети озброєння черняхівської культури в контексті
Барбарікума римського часу»

Виконав: студент IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Мільшин Ігор Валерійович

Керівник: д.і.н., проф.
Любичев Михайло Васильович

Рецензент: к.і.н., доц.
Скирда Валерій Володимирович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАН ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ, МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ.....	7
1.1. Стан вивченості проблеми.....	7
1.2. Методика дослідження	10
1.3. Характеристика джерел	20
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРЕДМЕТІВ ОЗБРОЄННЯ БАРБАРИКУМА РИМСЬКОГО ЧАСУ.....	24
2.1. Типологія мечів.....	24
2.2. Типологія кинджалів.....	29
2.3. Типологія сокир	31
2.4. Типологія деталей щитів	35
2.5. Типологія наконечників дротиків та списів та наконечників стріл	42
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПЛЕКСІВ З ПРЕДМЕТАМИ ОЗБРОЄННЯ.....	45
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	54
Резюме	59
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

В археології римського часу першочерговим завданням є вивчення матеріальної культури давніх людей. Дослідники даного періоду вивчають різні аспекти життя цих товариств. У вивченні черняхівської культури важливо розуміти, що вона є складовою всього східноєвропейського Барбарікума. Предмети озброєння на пам'ятках черняхівської культури зустрічаються досить рідко.

Предмети озброєння черняхівської культури перш за все потрібно поділяти на: елементи спорядження професійного воїна і мисливця. В даному питанні думка більшості вчених розходиться. Зокрема до спірних предметів озброєння відносяться: сокири, тому що їх можна використовувати як у військовій діяльності, так і в господарській; стріли і дротики, які використовувалися і в полюванні, і в війні тощо.

В археології римського часу дослідників, що займаються предметами озброєння черняхівської культури досить мало. На сьогоднішній день існує лише декілька спеціалізованих робіт, котрі присвячені темі нашого дослідження.

Перша робота з даної тематики була опублікована в 1996 році, автори - Б. В. Магомедов і М. Е. Левада.¹ У ній представлена коротка характеристика пам'ятників і предметів озброєння, створено опис знахідок.

У 1998 році, вищезгаданий М. Є. Левада,² продовжуючи працювати над темою озброєння видає публікацію, в якій приділено увагу конкретно мечам черняхівської культури. Російський вчений фахівець по зброї римського часу і епохи Великого переселення народів - О. О. Радюш,³ в 2012 році публікує

¹ Магомедов Б. В., Левада М. Е. Оружие черняховской культуры // МАИЭТ. Выпуск V. Симферополь. 1996. С. 304-323

² Левада М. Є. Мечі римського часу східно-європейського Барбарікума. // АЛЛУ 1—2. Полтава. 1998. С. 53—58.

³ Радюш О.А. Вооружение III — V вв. н. э. с черняховских поселений Курского Посемья. Stratum plus, №4, 2012. 15 с.

роботу, присвячену предметам озброєння черняхівської культури в локальному регіоні Курського Посем'я.

Виходячи з теми роботи, черняхівська культура знаходиться в контексті Барбарікума римського часу, а це означає те, що культурні процеси всіх культур Барбарікума взаємопов'язані.

Актуальність роботи полягає в тому, щоб дослідити як знахідки зброї в ареалі черняхівської культури відображають культурні процеси, а саме: формування культури і участь у них різних елементів з Центральної та Північної Європи; вплив на склад культури зовнішніх факторів.

Ареал знахідок подібних виробів охоплює території від середньої течії Дону на північному сході до нижньої течії Дунаю на південному заході (землі сучасної України, Молдови, Румунії та Російської Федерації), населені в римський час на зорі епохи Великого переселення народів носіями черняхівської археологічної культури, що окреслює **географічні та хронологічні рамки** дослідження.

Географічні рамки роботи відповідають ареалу поширення черняхівської культури, а саме області сучасних кордонів лісостепу і степу України, території Молдови, Румунії та частково лісостепу Російської Федерації. Регіон обмежений з північного сходу Сіверським Дінцем, Орїллою і Сеймом; з південного сходу течією порожистого Дніпра та нижньої течії р. Самара; з півдня території берега Чорного моря між гирлами р. Дніпро і р. Дунай і нижньою течією Дунаю до гирла р. Ведя; з південного заходу течією р. Ведя і басейном верхньої течії р. Олт і р. Муреш; із заходу верхніми течіями річок Сірет, Черемош, Серет; з північного заходу верхніми течіями р. Західний Буг, Горинь і Случ; з півночі верхньою течією р. Тетерів, течією р. Ірпінь і нижньою течією р. Десна до впадання в неї р. Сейм.

Хронологічні рамки дослідження відповідають часу існування пам'ятників черняхівської культури (друга третина III століття н.е. - перша третина V століття н.е.). Нижньою хронологічною рамкою є початок існування черняхівської культури, яке відповідає «Періоду 1» по системі відносної

хронології О.А. Гей і І.А. Бажана.¹ Верхня хронологічна рамка відповідає фіналу черняхівської культури і збігається з кінцем «Періоду 5» по системі О.А. Гей і І.А. Бажана.² Зазначений період в загальноархеологічній періодизації входить в період римського часу - початку епохи Великого переселення народів. У загальноєвропейській хронології відповідає ступеням C1b - D1.³

Об'єктом дослідження є пам'ятники черняхівської культури, на яких були знайдені предмети озброєння.

Предмет дослідження - аналіз предметів озброєння з комплексів, культового і культурного шарів.

Метою є визначення ролі та місця предметів озброєння черняхівської культури в культурних процесах.

Завдання дослідження підпорядковані його меті:

- 1) Визначити стан вивченості проблеми, структурувати методіку дослідження та охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- 2) Дослідити типологію предметів озброєння Барбарікума римського часу;
- 3) Охарактеризувати комплекси з предметами озброєння;
- 4) Визначити хронологію комплексів в яких були виявлені предмети озброєння.

Наукова новизна роботи:

- 1) Спроба створення характеристики комплексів з предметами озброєння.
- 2) Тестування систем, що використовуються для класифікації предметів озброєння Барбарікума римського часу;

¹Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа). — М., 1997. — 143 с.

² Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» ... 143 с.

³ Godłowski K. The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe. Kraków, 1970. 126 p.

Методи роботи. При написанні роботи були використані класичні методи археологічних досліджень: порівняльний метод, метод пошуку аналогій, статистичний метод, типологічний і картографічний методи. Допоміжними методами є метод каталогізації даних.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел і літератури та додатків. Додатки включають в себе каталоги-таблиці (Додаток «А»), ілюстрації і діаграми (Додаток «Б»), карти (Додаток «В»).

РОЗДІЛ 1. СТАН ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ, МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ.

1.1. Стан вивченості проблеми

Черняхівська культура є яскравим феноменом та складовою частиною до- та ранньоісторичної археології римського часу в Східній Європі. У слідстві чого предмети озброєння черняхівської культури неможливо вивчати окремо від усього контексту Барбарікума римського часу.

На сьогоднішній день, існує кілька спеціалізованих робіт, які присвячені предметам озброєння черняхівської культури. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідним є аналіз робіт, які складають фундамент сучасних знань про предмети озброєння черняхівської культури.

У 1996 р., Б.В. Магомедов та М.Є. Левада видали структуровану роботу, яка присвячена предметам озброєння черняхівської культури.¹ У цій роботі згадується про приблизно 150 предметів озброєння які були виявлені на пам'ятках черняхівської культури, такі як: меч, кинджал, сокира, наконечники дротиків, наконечники стріл, деталі щита.

У 1998 р., вищезгаданий М.Є. Левада, продовжуючи працювати над темою озброєння видає публікацію,² в якій приділено увагу конкретно мечам черняхівської культури. Дослідник додає ще два меча в науковий обіг. Також вчений у своїй праці 2006 р.,³ приділяє особливу увагу кинджалам типу «Хазанов-V».

¹ Магомедов Б. В., Левада М. Е. Оружие черняховской культуры // МАИЭТ. Выпуск V. Симферополь. 1996. С. 304-323

² Левада М. Е. Мечи римского часу восточно-европейского Барбарікума. // АЛЛУ 1—2. Полтава. 1998. С. 53—58.

³ Левада М. Е. Кинжалы типа Хазанов-V в Среднем Поднепровье. VII Боспорские чтения. Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Керчь. 2006. С. 192—199.

Російський вчений, фахівець зі зброї римського часу і епохи Великого переселення народів — О.А. Радюш в 2012 р.,¹ публікує роботу, присвячену предметам озброєння черняхівської культури в локальному регіоні Курського Посейм'я.

Далі, необхідно згадати про спеціальні роботи, присвячені окремим типам предметів озброєння.

Мечі

У 1978 р. польським археологом Марціном Біборські була створена типологія мечів пшеворської культури, зі зверненням до мечів Східної Європи римського часу.² Мечі в його типології поділені на групи за сумою ознак, що відображають реальну подібність одних речей і їх відмінність від інших. У своїй роботі особливе значення дослідник відводив картографуванню.

У 2007 р., німецький вчений Крістіан Мікс видає свою монографію, присвячену мечам римського часу з території римських провінцій і місць римських впливів (Барбарікума).³ У своїй роботі він розглядає деякі мечі з пам'ятників черняхівської культури. Створює універсальну типологію мечів зазначеного часу. Так само, як і в типології М. Біборського, мечі поділені на групи за сумою ознак, що відображають реальну тотожність одних речей і їх різницю з іншими.

Кинджали

У 1971 р. радянським дослідником А.Н. Хазановим була написана монографія на тему військового мистецтва сарматів.⁴ В основу праці було покладено матеріали археологічних знахідок з багатьох територій, й включно території Центральної та Східної Європи. Проведено аналіз знахідок, і

¹ Радюш О.А. Вооружение III — V вв. н. э. с черняховских поселений Курского Посемья. *Stratum plus*, №4, 2012. 15 с.

² Biborski M. Miecze z okresu wplywow rzymskich na obszarze kultury przeworskiej. MA. XVIII, 1978. S. 53-165.

³ Miks C. 2007. Studien zur römischen Schwertbewaffnung in der Kaiserzeit. *Kölner Studien zur Archäologie der römischen Provinzen* 8. Rahden: Verlag Marie Leidorf GmbH. 927 s.

⁴ Хазанов А.М. Очерки военного дела сарматов. Москва, 1971. 169 с.

розроблено типологію різноманітних предметів озброєння, в тому числі й кинджалів.

Сокири

В нашому дослідженні майже всі сокири одного типу, археолог М. Казанський в публікації 1994 р.,¹ демонструє свою типологію сокир. Вона й використовується для типологізації сокир в нашому дослідженні. В цій праці вчений дає детальну характеристику особливостей цього предмету озброєння.

Наконечники дротиків та списів

Сучасна ступінь вивченості наконечників дротиків та списів не дозволяє оперувати повноцінним поняттям «тип», так як самі знахідки поодинокі й поки не дозволяють простежити стійкі серіації.²

Наконечники стріл

Ступінь вивченості наконечників стріл схожа з наконечниками дротиків та списів. Невелика кількість знахідок ускладнює розробку типології. Наконечники стріл ще важче розділити по функціональному значенню.

Деталі щитів

У 1989 р.,³ німецький археолог Норберт Цилінг видає свою монографію, присвячену германським щитам римського часу з території Барбарікума. Створює універсальну типологію деталей щитів зазначеного періоду. В цій монографії представлено найбільш повне зведення деталей щитів, що охоплюють територію від Північного до Чорного моря. Праця Н. Цилінга, незважаючи на деяку суперечність в ряді хронологічних оцінок й точності типологічних конструкцій, що обумовлені великим обсягом матеріалу, залишається однією з базових та фундаментальних при вивченні оборонного озброєння римського часу.

¹ Kazanski M. Les eperons, les umbo, les manipules de boucliers et les haches de l'epoque romaine tardive dans la region Pontique: origine et diffusion // Beitrage zu romischer und barbarischer Bewaffung in den ersten vier nachchristlichen Jahihunderten. Lublin/Marbourg. 1994. P. 429-485.

² Радюш О.А. Вооружение III — V вв. н. э... С. 9

³ Zielsing N. Studien zu germanischen Schilden der Spatlatene und der romischen Kaiserzeit im Freien Germanien // BAR. International Series, 505 (III). Oxford, 1989. 459 s.

Всі зазначені системи типологізації використовуються в сучасних роботах.

1.2. Методика дослідження

У даній роботі комплексний підхід є основоположним. Системність вивчення матеріалу, принцип історизму та об'єктивності складають його основні підходи. Всебічний аналіз джерел має на увазі використання не тільки даних археології, але й математики, статистики, що в свою чергу визначає міждисциплінарний характер дослідження. При написанні роботи були використані традиційні методи археологічних досліджень: порівняльний, метод пошуку аналогій, статистичний, типологічний і картографічний.

Основу методології становить так звана «триступенева модель культури»¹, яка полягає в тому, що культура проходить, в своєму розвитку, три стадії: 1) жива культура, що існувала в давнину, в тому числі у згаданих в письмових джерелах етносів; 2) мертва культура, яка є відображенням поширення речей в давнину; 3) знову відкрита культура, яка об'єднує елементи матеріальної культури, виявленої археологами. Третя ступінь носить також назву «культура зареєстрована», як відображення реальної картини поширення давніх речей сьогодні. У будь-якому випадку і «знову відкрита культура» і «культура зареєстрована» є відображенням лише рівня дослідження. Існуюча зараз картина поширення знахідок не є абсолютним віддзеркаленням їх дійсного поширення в давнину. Саме на третьому щаблі ми бачимо вибірку археологічних джерел, які ніколи в усій повноті не зможуть відбити культуру згадуваних в письмових джерелах етнічних груп (колись існуючу живу культуру) за трьома основними причинами: 1) елементи матеріальної культури складаються з матеріалів, що втрачаються, і, навпаки, не втрачаються; 2) в нашому розпорядженні є тільки частина археологічних джерел по будь-якій культурній групі, частина джерел не відкрита, знищена,

¹ Eggers H.J. Einführung in die Vorgeschichte / H.J. Eggers. – Berlin, 2006. – S.258-262.

або недоступна для дослідження, формування картини поширення знахідок залежить від багатьох факторів (антропогенна активність, природні фактори); 3) розвивається методика досліджень й оброблені раніше археологічні джерела по недосконалою методикою є втраченими.

Для обробки та впорядкування всього масиву джерел було вирішено скористатися методом каталогізації. Його принцип полягає в табуляції використовуваних даних, для можливості подальшого аналізу й спрощення сприйняття великих баз даних. Так було складено три каталогу.

Перший каталог (Додаток «А») (Табл.1) містить інформацію про пам'ятки черняхівської культури, які були використані в роботі. У першому стовпці міститься порядковий номер пам'ятки, який також допомагає встановити приналежність знахідки з пам'ятки до карти та ілюстрації в роботі. Далі присутня інформація про назву пам'ятки та його тип (могильник / поселення). Всі назви пам'яток представлено кирилицею, однак до румунських і молдавських пам'яток додається оригінальна назва. Для визначення географічного положення пам'ятки вказано регіон її місцезнаходження. Для співвіднесення предметів озброєння далі присутня інформація до якого типу належить кожен з артефактів, його походження (культурний, культовий шар / випадкова знахідка / об'єкт) та параметри (см). В передостанньому стовпці зазначено джерело, в якому міститься інформація про пам'ятник та окрему знахідку. В останньому стовпці позначено маркер (ступень достовірності джерел).

У другому каталозі (Додаток «А») (Табл.2) представлено безпосередньо знахідки предметів озброєння з закритих комплексів (поховань) для встановлення хронології. У першому стовпці міститься порядковий номер пам'ятки, який також допомагає встановити приналежність знахідки до карти. Далі йде інформація про місцезнаходження предмета озброєння: пам'ятник, з якого вона походить або регіон. Наступною інформацією, йде тип визначення кожного предмету озброєння. Єдиним достовірним метричним параметром для всіх предметів озброєння в даному дослідженні можна назвати загальну

довжину окремого предмету (стовпець «Параметри»). Про використанні системи класифікації і типології мова піде нижче.

Характеристика комплексів (поховань) в яких були знайдені предмети озброєння представлені в третьому каталозі (Додаток «А») (Табл. 3). Кожному комплексу було привласнено порядковий номер. В першому стовпці позначено пам'ятку з якого походить комплекс. Далі йде інформація про адміністративне положення, далі номер поховання. У наступному стовпці орієнтування, глибину поховання, факт руйнування поховання. Предмет чи/або предмети озброєння котрі були знайдені в похованні. Основний акцент робиться на поховальному інвентарі. У таблиці описана наявність поясного гарнітура у вигляді пряжки, наявність фібул. Даний інвентар, на нашу думку відображає найбільш важливий при аналізі сполучуваності предметів озброєння з іншими артефактами. Всі вищезгадані предмети при їх наявності були типологізовані.

Для критичного підходу та аналізу джерел пропонується наступна схема:

1 – й (вища) – предмет озброєння було взято з текстової публікації, де були присутні ілюстрації, описано місце і контекст знахідки. Присутній опис комплексу (в даному випадку поховання), можливо ідентифікувати супроводжуючий інвентар тощо. У каталозі ця ступінь відповідає зеленому кольору маркера.

2 – й (середня) – предмет озброєння було взято з текстової публікації, однак відсутнє описання контексту або комплексу, знахідка позначена як випадкова але ілюстрація артефакту присутня. У каталозі ця ступінь відповідає жовтому кольору маркера.

3 – й (низька) – предмет озброєння було визначено як випадкова знахідка. Відсутня характеристика та ілюстрація що унеможлиблює типологічне визначення. В цьому випадку третя ступінь достовірності джерела найнижча визначається недостовірність даних місця точної знахідки, розмірів та інше. У каталозі ця ступінь відповідає червоному кольору маркера.

У науковому полі існують досить добре розроблені типології артефактів черняхівської культури. Здійснення типологічного і хронологічного аналізу не представляється можливим без використання хронологічних систем. Як зазначено вище, в роботі залучаються роботи по центрально-європейським хронологічним системам К. Годловського¹, Я. Тейрала², так і по системам відносної хронології черняхівської культури.

Кінцевою метою К. Годловського була побудова відносної хронології Центральної Європи в пізньоримський період – початку епохи Великого переселення народів. Однак, для цього, досліднику довелося вдосконалити деякі типологічні системи для досягнення кінцевої мети.

Однак спроби дослідження старожитностей черняхівської культури ззовні й подальша їхня прив'язка до хронології виявила суттєву прогалину джерелознавчого напрямку в дослідження черняхівської культури. Це стимулювало появу нових робіт по класифікації і типології. Так виникла схема відносної хронології могильників лісостепової України, розроблена на основі систематизованих фібул і пряжок Е. Л. Горохівського.³

Хронологія черняхівської культури сьогодні – це три опубліковані періодизаційні схеми – система Є.Л. Гороховського 1988 р.⁴; О.В Шарова 1992

¹ Godłowski K. The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe. — Kraków, 1970. — 126 p.

² Tejral J. Neue Aspekte der frühvölkerwanderungszeitlichen Chronologie im Mitteldonauraum // Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike in mittleren Donauraum. — Brno, 1997. — S. 321—392.

³ Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Тр. V Международного конгресса археологов-славистов. — К.: Наук. думка, 1988. — Т.4. — С. 34 - 46.

⁴ Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников ... С. 34 - 46.

р.¹; О.А. Гей і І.А. Бажана². Вони мають розбіжності, які ґрунтуються на різниці в підході до джерел.

Дискусійними залишаються багато питань, що стосуються складу і дати раннього етапу черняхівської культури. Його «починають» з 220 р. (О.В. Шаров) і 230 р. (Є.Л. Гороховський, О.А. Гей, І.А. Бажан) і закінчують 270 р. (Є.Л. Гороховський), 270 – 280 рр. (О.А. Гей, І.А. Бажан), 280 – 290 рр. (О.В. Шаров). Є розбіжності й у визначенні індикаторів цього періоду.

Є.Л. Гороховський включав до складу «Ружичанської» фази (230 – 270) комплекси з: римським імпортом, скляною посудиною Е 189, 216 і подібними, фібулами А VII, прогнутими підв'язними варіанта А1, одночастинними пряжками варіанта А1А, тонкими гранованими, двочастинні пряжки у вигляді омеги, гребнями I / 2, II / 1, одиничної II / 2 і I / 1а по Г.Ф. Нікітіної.³

О.В. Шаров відніс до першого горизонту черняхівської культури (220 – 280/290) предмети, що характеризують I, II фази Ружичанки і I – Данчен: чорнильницю, скляний кубок, залізний ключ, єгипетські пастові намиста, фібулу з високим тримачем голки, одношаровий трапецієподібний гребінь, пряжку типу «Омега», наконечник поясу, прямокутну одночленну пряжку, пряжку типу D, фрагмент бронзової посудини.

До складу першого періоду по О.А. Гей і І.А. Бажану (230/240 – 270/280) включені: прогнуті підв'язні фібули 16-2-I-1 по А.К. Амброзу, пряжки з овальною тонкою і великою сегментоподібною рамкою, а також великі намиста зі спіралью скрученого скляного джгута, трапецієподібний роговий гребінь.⁴

«Бережанська» фаза по Є.Л. Гороховському (270 – 330) включає комплекси з: металевою посудиною Е 62 і 82, золотою підвіскою

¹ Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Дэнченъ и проблема датировки черняховской керамики // Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. — СПб, 1992. — С. 161—164.

² Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа). — М., 1997. — 143 с.

³ Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников ... С. 34 - 46.

⁴ Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» ... С. 42.

«закшівського» стилю, скляними кубками «з реберцями на тулубі» або «на кільцевому піддоні», бронзовими пізньосарматськими дзвіночками, фібулами варіантів А3а і А4а, Б1а, Б1б, Б1г, одиначної Б2б, пряжками А1а з чітко виділеним уступом язичка, Ж1а, Б1а - тонкою, великою типу D відповідно.¹

До другого горизонту О.В. Шарова (280/290 - 310/320) віднесені предмети, що діагностують I фазу Косаново, II фазу Данчен і III фазу Ружичанки: фібула Альмгрен 211, гребні двох типів – з низькою підтрикутною і трапецієподібною спинкою, пряжки типу D, бронзовий дзвіночок, подовжено-овальною пряжкою з карбуванням на рамці, гребінь з трапецієподібною спинкою, фібула з ромбічною ніжкою і гребнем на дужці, прямокутна пряжка з обоймою, скляний кубок з поховання №9 Косановського могильника, *bügelknopffibeln*, скляний кубок із напаяними нитками, «молоточки Тора», лунниці, фібула 1 типу, типу «монструозо», пряжка типу А по Є.Л. Гороховському.²

Другий період по О.А. Гей і І.А. Бажану (270/280 - 310/320) представлено: фібулами другого варіанту А.К. Амброза, прогнутою підв'язною фібулою з граненим корпусом, прикрашеною одинарними зерненними кільцями, фібулами з високим тримачем голки з зерненними кільцями, *bügelknopffibeln*, пряжкою з двучастинною рамкою у вигляді латинської літери D, у вигляді «омеги», з чотирикутної рамкою і суцільнолитою обоймою, в вигляді спарених овалів, з одностинної сегментоподібною рамкою, гребнями з низькою напівкруглою, трапецієподібною, підтрикутною і трикутною спинками, скляними чашами з накладними ребрами, піалюю, орнаментованою овалами, близькою до типу Е 216, кубком та бальзамарії з декором у вигляді одноколірних ниток, бурштиновими круглими і біконічними, а також сердоліковими гранованими бусами, бурштиновими грибоподібними

¹ Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников ... С. 34 - 46.

² Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка С. 161—164.

підвісками, ведеркоподібними підвісками, кістяними пірамідальними підвісками із зрізаною вершиною.¹

«Косановська» фаза по Є.Л. Гороховському (330 - 380) включає комплекси: зі скляними кубками типу Ганцков і Ковалко по Г. Рау, фібулами варіанта А3б, Б2а, Б2б, воїнськими 15, 48 - 51 груп по М. Шульце, ранніми *bügelknopffibeln* II - IV серій Е. Майера, пряжками варіантів Б1а, Б2а, Б1б, В1а, В1б, В2А, ранніми Г2а, Г3, гребенями I / 1, I / 1б.²

Третій горизонт по О.В. Шарову (310 / 320- 350/360) об'єднує комплекси II фази Косаново, III - Данчен і IV - Ружичанки, що супроводжувалися: воїнськими фібулами, подовжено-овальною пряжкою з уступом на язичку, пряжкою з овальною обіймою, гребнями з низькою овальною спинкою, дунайського і перехідного типу, пронизками і бісером, підвісками-«відерцями», трапецієподібними підвісками, мушлями каурі, пірамідальними підвісками.³

Третій період по О.А. Гей і І.А. Бажану (310/320 - 350/355) включав комплекси з: фібулами Амброз 16-2-І / 3, воїнськими фібулами з трапецієподібними і ромбічними ніжками, пряжками з овальною рамкою з потовщенням в передній частині, гребнями з трапецієподібними спинками, високими напівкруглими спинками і дзвоноподібних, зі скляною посудиною циліндричної і напівсферичної форми з декором у вигляді овалів або фасеток, а також накладним декором у вигляді одноколірних ниток або валика, скляними сочевицеподібними й блакитними 14 – гранованими бусами, кістяними пірамідальними підвісками гострокінечної форми.⁴

«Масловська» фаза по Є.Л. Гороховському (350 - 400) представлена комплексами зі: скляними кубками з товстими стінками, прогнутими підв'язними фібулами варіанта Б3, воїнськими 48, 144, 161 груп М. Шульце,

¹ Гей О.А., Бажан І.А. Хронология эпохи «готских походов» С. 62.

² Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников С.44.

³ Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка С. 161—164.

⁴ Гей О.А., Бажан І.А. Хронология эпохи «готских походов» С. 43.

маленькими двопластинчатими, пряжками серії Г, В1В, В2В, щитковими і зооморфними, гребенями типів III / 1, III / 2, III / 2а.¹

Четвертий горизонт по О.В. Шарову (350/360 - 370/380) включав поховання III фази Косаново і IV - Данчен з: *bügelknopffibel*, калачикоподібними пряжками, скляним конічним кубком з напаяними нитками, гребнем з високою округлою спинкою, лунницею, прогнутими підв'язними фібулами 4 типу по О.В. Шарову.²

Четвертий період за О.А. Гей, І.А. Бажану (350/355 - 375/380) характеризується наявністю: фібул 16-2-I / 3 по А.К. Амброзу, пряжок витягнуто-овальних, калачикоподібних і портупейних, гребнів з напівкруглим виступом на спинці, конічних кубків-світільників.³

«Журавська» фаза по Е.Л. Гороховському (375/380 - 420/430) представлена комплексами зі: скляними конічними кубками, а також напівсферичними з краплями синього скла на стінках, фібулами варіантів Б1в, Б2в, Б3, «кримського» варіанту А.К. Амброза, воїнськими 207 групи М. Шульце, середніми двопластинчатими, пряжками варіантів Ж2в, серій Д, Е і З, гребнями типу III / 1а.

П'ятий період за О.А. Гей і І.А. Бажану (375/380 - 400/410) включав поховання з: двопластинчатими фібулами, скляною посудиною з краплями синього скла, з пористим сотовим орнаментом і кубками-світільниками, одиничне - конічним кубком з вертикальним рифленням на піддоні.⁴

Абсолютне датування фаз, виділених Е.Л. Гороховським, ґрунтувалася на датах побутування фібул, скляних кубків, гребенів масових серій, наприклад, інтервалі побутування прогнутих підв'язних фібул варіанта А1, Б1, кубків типу Ковалко та ін., датах історичних подій: загибелі рейнського лімесу та

¹ Гороховский Е.Л. Хронология ювелирных изделий первой половины I тыс. н. э. Лесостепного Под- непровья и Южного Побужья. Дис... канд. ист. наук // НА ИА НАНУ. — 1988. — ф. 12. — № 465. — С.44.

² Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка С. 161—164.

³ Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» С. 44.

⁴ Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» С. 45.

евакуації Дакії, синхронізації з періодизацією середньодунайських старожитностей, розробленої Я. Тейралом. О.В. Шаров запропонував співвідношення виділених «горизонтів» з періодами європейської хронологічної системи: 1 горизонт - C1b / C2, 2 горизонт - C2 / C3, 3 горизонт - C3, 4 горизонт - C3 / D, що і відбилося на абсолютних датах.

У періодизації О.А. Гей і І.А. Бажана підставою для датування першого періоду служить дата пряжки з Закшува, аналогічної пряжці з Поховання №8 Ружичанського могильника, другого - синхронізація з періодом C2 європейської хронологічної системи, третього - датування воїнських фібул, гребнів із дзвоноподібною спинкою епохи Костянтина Великого та його спадкоємців; датуванням калачикоподібних пряжок в схемі К. Годловського визначається нижня дата четвертого періоду, і, нарешті, дата нашестя гунів служить кордоном четвертого і п'ятого періодів.

У ряді робіт І.О. Гавритухіна введено поняття «фіналу пізньоримського часу», а також винесена на обговорення ідея виділення особливого періоду «Ганцков-Косанове», нижня межа якого визначається по появі пряжок, що наслідують провінційно-римськими зразкам епохи Костянтина Великого (серії В з овальним щитком і без нього), а верхня - у часи масового надходження в черняхівський ареал кубків типу Ковалк, «розрахованого саме на варварське споживання», побутування калачикоподібних пряжок, військових фібул, рогових гребенів III типу, комплекс яких складається до середини IV ст. Таким чином, тривалість періоду визначається в рамках від епохи Костянтина до середини IV ст.¹

На нашу думку, для розгляду проблем хронології дослідження необхідно здійснювати в три етапи, починаючи з більш вузьких питань.

Першим етапом є розгляд кожного предмету озброєння як окремого артефакту, його конструкції з її конструктивними особливостями, окремими

¹ Гавритухин И.О. Финал черняховской культуры // Восточная Европа в середине I тысячелетия н. э. — М., 2007. — С. 9—24.

частинами і їх взаємовідносинами. Йдеться про створення універсальної системи і виділення типологічного ряду. Тобто, початкова стадія вивчення кожного предмету озброєння - це аналіз його розмірів, ступеня збереження і, можливо, унікальних особливостей. Інакше кажучи, перший ступінь вивчення будь-якого артефакту - візуальний аналіз. Саме на виділенні зовнішніх загальних, універсальних і об'єктивних ознак базується типологічний метод.¹ Кореляція окремих особливостей усього досліджуваного матеріалу, дає уявлення про народження їх груп і, відповідно, уявлення про типи.

Створення докладної системи каталогізації кожного типу предмету озброєння, як артефакту, має на увазі обробку великих масивів джерел. Складність виділення об'єктивних ознак може бути обумовлена ступенем збереження артефакту та достовірністю походження.

У закритих комплексах неминуче поєднання предметів озброєння з іншими знахідками. Серед них також перебувають хронологічні індикатори першого і другого рівнів. З цього ракурсу відкривається вид на проблеми хронології та перехід до другого етапу дослідження.

На другому етапі будується таблиця окремих типів зброї що зустрічаються з типами інших хронологічних індикаторів в закритих комплексах.² Занадто великий «розкид» предметів озброєння, їх виділення на загальному плані, або безперервне існування на всіх фазах свідчить про хронологічну інертність даного типу артефактів. В результаті ми отримуємо послідовність типів, яка відображає в більшості випадків хронологічний розвиток.

Наступний етап - кореляція типів що зустрічаються спільно в похованнях. На підставі цього методу можна виділити фази або періоди появи, побутування або зникнення типів речей. Таким чином, можна отримати

¹ Шер Я.А. Типологический метод в археологии и статистика ... С. 253-266.

² Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка ... С. 163.

систему відносної хронології, яка згодом, може бути прив'язана до абсолютних дат, за допомогою закритих комплексів.

У дослідженні також піднімається питання про унікальність або серійність окремо взятого предмету озброєння. У зв'язку з цим слід ввести ясність в термінологію. Кожен артефакт котрий представлений у нашому дослідженні має набір метричних і конструктивних особливостей, закономірне поєднання яких утворює його тип. Часта зустрічальність певних типів на всій території культури означає побутування цих типів у культурі. Виходячи з цього унікальним предметом озброєння, на нашу думку, слід вважати зброю, в якій поєднання конструктивних особливостей і метричних ознак не прийнято або зустрічається вкрай рідко в черняхівській культурі.

1.3. Характеристика джерел

Основним джерелом даного дослідження є безпосередньо предмети озброєння з території поширення черняхівської культури. Предмети озброєння є атрибутом професійного воїна та мисливця, маркером статусу людини в стародавньому суспільстві.

Предмети озброєння в порівнянні з іншими залишками матеріальної культури – не часта знахідка як на могильниках, так і на поселеннях. Потенціал предметів озброєння як археологічного джерела величезний. Їх можна розглядати як у контексті комплексу, так і як окремий артефакт. Залежно від осі розгляду матеріалу, можна загострити увагу на вузьких, або широких проблемах. Вузькі проблеми включають в себе вивчення певного предмета озброєння як окремого артефакту; вивчення місця і значення предметів озброєння в поховальному обряді черняхівської культури, розвиток окремих форм і ознак, місць походження матеріалу, з якого вони були виготовлені. До широких слід віднести проблеми хронології, виробництва, місця в ковальському ремеслі, у війні та у побуті.

Зміна форм окремих видів озброєння, та їх конструктивних особливостей, дозволило створити європейськими вченими декілька

класифікацій і типологічних систем. Так, на даний момент предмети озброєння відносяться до артефактів з добре розробленою типологією, в якій окремі типи, або екземпляри, мають великий період побутування, це пов'язано з великою вартістю самого предмету.

Окремі форми зброї або традиція їх конструктивних елементів можуть демонструвати культурні процеси, рівень розвитку ремесла та військового мистецтва, визначати культурні контакти племен, характеризувати наступність поколінь, соціальну та етнічну приналежність власника, тощо.

Місцезнаходження предметів озброєння в закритих комплексах (похованнях) важливо для розуміння їх використання в поховальному обряді черняхівської культури.

У роботі були використані предмети озброєння, що походять з вісімдесят восьми пам'ятників, які було включено до каталогу (Додаток «А») (Табл.1). Які в свою чергу розташовані на території регіонів, які виділив Б.В. Магомедов: Східна Україна, Центральна Україна, Нижнє Дніпро, Північне Причорномор'я, Західна Україна, Молдова, Мунтенія і Трансільванія.¹

Також пам'ятники з регіону Курського Посейм'я виділені О.А. Радюшом.² Всі виділені регіони відповідають території сучасних: України, Молдови, Румунії та Російської Федерації, серед яких двадцять сім могильників і шістдесят одне поселення.

Дослідження містить аналіз 153-х предметів озброєння. На могильниках було виявлено дванадцять мечів, п'ять з яких безпосередньо у похованнях, інші в якості випадкових знахідок за різними обставинами; чотири кинджали, три в похованнях, один як випадкова знахідка; три сокири в похованнях та одна з культового шару; дев'ять наконечників дротиків та списів в похованнях, один у культовому шарі; два наконечника стріл в культовому шарі та одинадцять деталей щита в похованнях, одна знахідка в культовому шарі та

¹ Магомедов Б.В. Черняховская культура. Проблема этноса. – Lublin, 2001, С. 18

² Радюш О.А. Вооружение III — V вв. н. э... С. 1

одна випадкова. На нашу думку, така мала кількість знахідок свідчить про високу вартість окремо взятого предмету та особливість поховального обряду. У культурний шар річ випадає в більшості випадків по приходу в несправність або через втрату.

У дослідження було залучено 62 публікації, в тому числі і на іноземних мовах (російською - 40 шт., англійською – 1 шт., німецькою - 4 шт., французька – 1 шт., польською - 1шт.).

Необхідно відзначити деякі моменти з критики джерел і джерельної бази.

По-перше, в роботі присутні як цілі предмети озброєння, так і їх частини, через це повністю визначити увесь масив артефактів не представляється можливим. Більш того, не маючи доступу до оригіналів робіт, які використовувалися в якості ресурсної бази, або безпосередньо до окремого предмету, були використані копії робіт, в яких ілюстрації предмета не можуть відображати досить конструктивних деталей зброї або просто поганої якості. Це все закладає явну похибку при типологічному визначенні.

По-друге, розглядаючи предмети озброєння в комплексі, ми зверталися і типологізували похоронний інвентар. Також не маючи доступу до оригіналів робіт, або безпосередньо до знахідок, які були знайдені разом з якимось предметом озброєння, має місце бути похибка типологізації та встановлення хронології, тієї, чи іншої деталі, або характеристики похоронного комплексу.

По-третє, в дослідженні не використовувалися дані, про не верифіковані знахідки предметів озброєння, знайдених шукачами скарбів, які, втім, мають низький ступінь достовірності. Проте, в епоху металодетекторів все більше і більше археологічного матеріалу надходить не в результаті планомірних розкопок, а в результаті грабежу шукачами скарбів культурного і культового шарів пам'яток.

Таким чином, для даного дослідження була створена велика джерельна база, яка представлена у вигляді каталогів. Різноманітний аналіз цього елемента спорядження професійного воїна, або мисливця, може вирішувати проблемні питання, що стосуються побуту, ремесла, культурних і

технологічних традицій носіїв культури, тощо. На даний момент існують декілька типологічних систем для визначення зброї Барбарікума римського часу, які в свою чергу прив'язані до хронології.

У роботі були використані матеріали розкопок з пам'яток черняхівської культури з території України, Молдови, Румунії та Російської Федерації. Для визначення ступеня достовірності джерела була запропонована трирівнева схема. Використання джерел з усієї території культури їх варіація і використання широкої вибірки ресурсної бази, дає право стверджувати про цілісність і комплексність джерельної бази роботи, що є основним чинником дослідження.

Отже, підбиваючи проміжні підсумки слід зазначити, що стан вивченості даної проблеми знаходиться на низькому рівні. Це пов'язано з малим інтересом до питання в археологічному співтоваристві, з огляду на обмежений обсяг матеріалу. Також необхідно відзначити наступні моменти. В даний час системи типологізації предметів озброєння черняхівської культури будуються на підставі фундаментальних робіт М. Біборського, К. Мікса, Н. Цилінга, М. Казанського та А.М. Хазанова.

Дослідниками піднімалися питання не тільки про конструктивні особливості, але, й, питання походження та поширення окремих типів мечей, кинджалів, деталей щитів, сокир. Проте, робіт, які враховують безпосередньо типологію наконечників списів, дротиків та стріл черняхівської культури ще не створили. На нашу думку, створення спеціалізованої роботи задля класифікації цих типів озброєння – викликає необхідність. Всі інші системи повністю охоплюють всі типологічну різноманітність інших предметів озброєння.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРЕДМЕТІВ ОЗБРОЄННЯ БАРБАРИКУМА РИМСЬКОГО ЧАСУ.

(Додаток «В»)(Карта 1)

2.1. Типологія мечів (Додаток «Б»)(Іл. 1)

Предмети озброєння, особливо мечі на пам'ятках черняхівської культури зустрічаються досить рідко, в основному мечі римського часу мають дві конструктивні деталі – клинок і рукоять. У своїй роботі ми розглянули вибірку мечів черняхівської культури, яка представлена в каталозі (Додаток «А») (Табл.1), й відповідає наступним типам:

Marcin Biborski TYP III – включає в себе групу що складається з дев'яти різновидів, ці мечі відомі як гладіус (*gladius*). Відмінною рисою даного типу мечів є невелика довжина і відносно широке лезо. Довжина мечів цього типу варіюється в межах 60 - 70 см, найбільша ширина клинка – близько 4,5 - 6,5 см, довжина рукоятки – 12 - 17 см, а довжина багнета – близько 5 - 15 см.¹

Marcin Biborski TYP IV – широкі мечі зі злегка звуженим клинком, які довше, ніж ТУР III. В основному цей тип плоский, закінчуються довгими трикутними ручками. Довжина мечів становить 80 см, а найбільша ширина клинка – від 5 до 6 см. Довжина багнета становить 13 - 16 см, а довжина рукоятки – близько 8 - 16 см.²

Marcin Biborski TYP IX – мечі цього типу відомі під назвою спата (*spatha*). Даний тип включає в себе велику групу мечів з довгими клинками які між мають аналогічні риси. Довжина окремих зразків становить близько 80 - 95 см, найбільша ширина клинка – 4 - 5,5 см. Довжина багнета – 3 - 8 см. У зв'язку з деякими відмінностями в довжині, ширині, було виділено п'ять різновидів цього типу.³

¹ Biborski M. Miecze z okresu wplywow rzymskich na obszarze kultury przeworskiej. MA. XVIII, 1978. S. 65.

² Biborski M. Miecze z okresu wplywow... . S. 70.

³ Biborski M. Miecze z okresu wplywow... . S. 87-88.

Marcin Biborski ТУР Х – тип Х має дуже сильний зв'язок з типом ІХ по довжині і формі. Довжина зразків варіюється від 80 до 90 см, найбільша ширина клинка меча близько 4 - 5 см, довжина рукоятки – 10 - 13 см, довжина багнета – 2 - 4 см. Було виділено два різновиди даного типу через відмінності у формі рукоятки.¹

Christian Miks Тур «*Illerup-Wyhl*» und «*Illerup C*» – ці два типи меча схожі між собою всім, крім ширини клинка, у «*Illerup-Wyhl*» мінімальна ширина 500 мм, а в «*Illerup C*» максимальна ширина 500 мм.

Поперечний переріз клинка зазвичай вузький або середній, рідше широкий, в формі смуги. Він має тенденцію бути двояковогнутої форми, особливо з більш широкими лезами. У деяких екземплярах присутній дол. Ромбовидні, або навіть ограновані ромбовидні поперечним перерізом, також є окремі випадки, тоді як лінзовидні з поперечним перерізом ймовірно, є явищами, пов'язаними з безпекою.

Довжина леза значно коливається між 620 і 852 мм, але зазвичай буває довжиною понад 700 мм, нерідко навіть від 750 до 840 мм. Максимальна ширина становить від 42 до 57 мм. Від ступеня збереження залежить довжина рукоятки, яка буває від 100 до 135 мм, іноді досягає довжини до 140 мм, в одному випадку навіть до 190 мм.²

Christian Miks Тур «*Illerup-Wyhl oder Osterburken-Kemathen*» – у мечів цього типу переважають леза в основному з паралельними краями. Леза, часто перебувають з більш компактним кінчиком, який мають загострену форму, поперечний переріз леза в основному стрічкової форми від середньої до широкої частини має двояковогнуту форму. Мечі даного типу являють собою лінзоподібні або навіть ромбовидні перетини.

¹ Biborski M. *Miecze z okresu wplywow ...* . S. 91.

² Miks C. 2007. *Studien zur römischen Schwertbewaffnung in der Kaiserzeit. Kölner Studien zur Archäologie der römischen Provinzen* 8. Rahden: Verlag Marie Leidorf GmbH. S. 99.

Довжина леза варіюється від 715 до 885 мм, але в основному коливається від 750 до 840 мм. Ширина становить від 60 до 77 мм з фокусуванням від 60 до 65 мм або 70 мм.

При повній цілості довжина рукоятки знаходиться в діапазоні від 105 до 142 мм.¹

У нашому дослідженні в вибірку потрапили такі мечі з пам'яток черняхівської культури:

Меч з Августинівки (1) – фрагмент меча був знайдений в культовому шарі могильника, найімовірніше належить до типу спата (spatha). У зв'язку з тим, що відсутні дані про параметри, типологізації за представленими вище системами не береться. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Біленького (2) – меч був знайдений в похованні №179. Відноситься до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР ІХ», К. Мікса тип «Illerup-Wyhl». Має довжину 87 см, шириною 5,5 см, клинок гладкий, перетин лінзоподібний. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Меч з Будешт (3) – меч був знайдений в культурному шарі поселення. Швидше за все належить до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР Х», К. Мікса тип «Illerup-Wyhl oder Osterburken-Kemathen». Має довжину 59 см, шириною 4,2 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Картамишева (4) – меч був знайдений випадково, в результаті осипи кар'єра. Належить до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР Х», К. Мікса тип «Illerup-Wyhl». Має довжину 98 см, шириною 5 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Клепачів (5) – меч був знайдений випадково, належить до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР ІХ», К. Мікса тип «Illerup C».

¹ Miks C. 2007. Studien zur römischen ... S. 104.

Має довжину 72,1 см, шириною 4,3 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Коломаку (6) – даний меч сильно схожий з попереднім, також був знайдений випадково, належить до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР ІХ», К. Мікса тип «Illerup C». Має довжину 72 см, шириною 4,3 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Компанійців (7) – меч був знайдений в похованні №86. Відноситься до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР ІХ, Х», К. Мікса тип «Illerup C». Має довжину 89 см, шириною 4 см, вздовж леза з кожного боку є по дві неглибокі каннелюри, зігнутий, аналогії зустрічаються в пшеворській культурі. Клинок меча викуваний зі середньовуглиродистої сталі високої якості.¹ Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Меч з Максимівки (8) – п'ять фрагментів меча, в загальних рисах має схожість з екземплярами з Клепачів і Коломаку, був знайдений випадково. Вірогідно, належить до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР ІХ», К. Мікса тип «Illerup C». Має довжину 41 см, ширину 4,8 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Могриці (9) – меч має схожість з вищезазначеним артефактом, був знайдений випадково. Належить до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР ІХ», К. Мікса тип «Illerup C». Має довжину 72,6 см, ширину 4,8 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Оселівки (10) – меч був знайдений в похованні №70. Відноситься до типу спата (spatha), по типології М. Біборського «ТҮР Х», К. Мікса тип «Illerup-Wyhl». Має довжину 81 см і ширину 6 см. Виготовлений він з пакетного металу – зі зварених залізних і сталевих смуг.² Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

¹ Вознесенская Г. А. Техника обработки железа и стали // МИА. 1972. №187. С. 21.

² Розанова Л. С. Характеристика металла в кузнечных изделиях из Черняховского слоя могильника Оселівка // Могильники Черняховской культуры. Москва, С. 99

Меч з Петроаселе (11) – меч був знайдений в похованні №10. Відноситься до типу спата (spatha). Типологізацію за представленими вище системами здійснити неможливо, через відсутність даних про параметри знахідки. Даний артефакт відноситься до 3-го ступеня достовірності.

Меч з Пойменово 4 / Свобода (12) – фрагмент меча, був знайдений випадково. Повинно бути належить до типу спата (spatha), здійснити типологізацію неможливо, через відсутність рукоятки. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Раковця Чесновського (13) – меч був знайдений в культурному шарі поселення, належить до типу спата (spatha). За типологією М. Біборського «ТҮР ІХ», К. Мікса тип «Illerup-Wyhl». Має довжину 94 см, шириною 5,9 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Синтана-де-Муреш (14) – меч був знайдений випадково, належить до типу спата (spatha). За типологією М. Біборського «ТҮР Х», К. Мікса тип «Illerup-Wyhl». Має довжину 82 см, шириною 5 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Меч з Холмського (15) – меч був знайдений в похованні №23. Можливо, належить до типу спата (spatha). Типологічному визначенню не піддається, у зв'язку з відсутністю ілюстрації та параметрів. Був виявлений зі слідами дерев'яних піхов. Дана знахідка відноситься до 3-го ступеня достовірності.

Меч з Ягнятина (16) – на даний момент єдиний меч черняхівської культури, який був виявлений в комплексі (споруда). Швидше за все належить до типу глadius (gladius). За типологією М. Біборського «ТҮР ІІІ, ІV». Має довжину 60 см, довжина рукоятки 16,5 см, ширина 5 см. Дана знахідка сильно виділяється на тлі інших мечів черняхівської культури. У артефакту присутні відмінні риси. По-перше, меч був обламаний в давнину, і заточений заново, в слідстві чого встановити його справжні параметри неможливо. По-друге, меч викуваний з «пакетного», зварювального металу: в середині перетину налічується сім шарів високоякісного заліза. По-третє, меч має явно виражені сліди ремонту. Швидше за все лезо було зламано у держака та приєднано з

допомогою трьох заклепок. Для посилення цієї ділянки майстру довелося подовжити обкладання рукояті: цим пояснюється наявність такої незвичайної деталі, як залізне кільце. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

2.2. Типологія кинджалів (Додаток «Б»)(Іл. 2)

Кинджали на пам'ятках черняхівської культури як і мечі зустрічаються досить рідко, в літературі їх ще інколи називають короткими мечами або кинджалами «меотського» типу. Виходячи з вищесказаного кинджал є зменшеним варіантом меча, тому він має такі самі конструктивні особливості як і меч, а саме – клинок і рукоять.

У своїй роботі ми розглянули вибірку мечів черняхівської культури, яка представлена в каталозі (Додаток «А») (Табл.1), й відповідає даному типу:

Тип «Хазанов-V» – усі кинджали дволезні. Леза від основи клинка йдуть майже паралельно, помітно звужуючись лише в останній третині довжини, а то й у самого вістря. Клинки кинджалів мають трикутну-витягнуту форму. У перетині клинки лінзовидні, двояко-опуклі або сплюснені. Кінець клинка загострений, рідше закруглений. Серед кинджалів переважають екземпляри довжиною 25 - 40 см, рідше – 18 - 25 см, зовсім рідко – 40 - 50 см. Ширина клинків кинджалів у основі в середньому дорівнює 3 - 4,5 см. Примірники з дуже вузьким або дуже широким клинком зустрічаються дуже рідко.¹

Даний тип представлений майже виключно кинджалами або короткими мечами, що мають бічні вирізи у основи клинка, ймовірно для кріплення перехрестя. Саме воно, проте, жодного разу до нас не дійшло, і тому залишається припустити, що в даному випадку перехрестя дійсно виготовлялися з дерева.

Кількість вирізів буває різним. Найбільш поширені кинджали, у яких мається по одному вирізу по обидва боки клинка. Зустрічаються кинджали, які мають один виріз з одного боку, два вирізи з одного боку і один з іншого, по

¹ Хазанов А.М. Очерки военного дела сарматов. Москва, 1971. С. 17.

два вирізи з кожної сторони. В цілому це створює враження про деяку нестійкості типу.

Всі такі кинджали генетично пов'язані з пізньосарматськими, але існують в основному вже в післясарматський час.¹

У нашому дослідженні в вибірку потрапили такі кинджали з пам'яток черняхівської культури:

Кинджали з Будешт (1, 2) – перший кинджал був знайдений в Споруді №2 поселення, другий в похованні №196 могильника, обидва предмета відносяться до типу «Хазанов-V», перший – має два вирізу біля основи, другий – виступи на держаку. Перший кинджал має довжину – 34 см., другий – 19 см., ширину 3,2 см. Обидві знахідки відносяться до 1-го ступеня достовірності.

Кинджал з Дрегенештю (3) – кинджал був знайдений в Похованні №9. Відноситься до типу «Хазанов-V», має довжину 33,5 см. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Кинджал з Криничек (4) – кинджал був знайдений в похованні № 6 могильника. Кинджал має подвійне руків'я з двосічним клинком. Він виготовлений з слабо вуглеводистого заліза. Незвичайна форма в поєднанні з невисокою твердістю металу викликає сумнів в її приналежності до бойової зброї.² Класифікацію за представленою вище системою здійснити неможливо, через відсутність аналогій. Має довжину 24,8 см. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Кинджал з Матронинського (5) – кинджал був знайдений випадково. Належить до типу «Хазанов-V», по типології А.М. Хазанова. Кинджал має два вирізи біля основи, що є характерною рисою даного типу. Має довжину 23 см, ширину 3 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Кинджал з Пастирського (6) – даний кинджал як і попередній належить до типу «Хазанов-V», був знайдений випадково. Кинджал має два вирізи біля

¹ Хазанов А.М. Очерки С. 17.

² Вознесенская Г.А. Техника С. 21.

основи, має довжину в 44 см, ширину 3,4 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Кинджал з Петроаселе (7) – кинджал по типології А.Н. Хазанова належить до типу «Хазанов-V», сильно схожий з попереднім, також був знайдений випадково, має два вирізи біля основи. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Кинджал з Пенів (8) – кинджал був знайдений в культурному шарі поселення. Належить до типу «Хазанов-V», по типології А.М. Хазанова. Також як попередні кинджали має два вирізи біля основи, що є характерною рисою даного типу. Має довжину 23 см, шириною 3 см. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Кинджали з Флярківки (9, 10) – кинджали були знайдені випадково, відносяться до типу «Хазанов-V», обидва мають два вирізи біля основи. Обидві знахідки відносяться до 2-го ступеня достовірності.

Кинджал з Ханскої-Лутерії 2 (11) – кинджал був знайдений у похованні №14 могильника. Типологічне визначення неможливе у зв'язку з збереженням знахідки. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Кинджал з Яссів/Николіна (12) – кинджал був знайдений в культурному шарі поселення. Як майже всі представники кинджалів знайдених на пам'ятках черняхівської культури має вирізи на лезі біля основи, лезо має дві паралельні канелюри. Відноситься до типу «Хазанов-V», по типології А.М. Хазанова. Має довжину 38,5 см. Дана знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

2.3. Типологія сокир (Додаток «Б»)(Іл. 3)

Сокира єдиний предмет озброєння в нашому дослідженні, який міг використовуватися як в побуті так і в військових діях. Майже всі сокири які потрапили до нашої вибірки належать до так званих бойових сокир, лиш декілька з них могли виконувати не тільки військову але й побутову функцію. В зазначений період нашого дослідження, а саме пізньоримський час і за часів

Великого переселення народів, сокири широко використовувалися практично в усіх народах Східної Європи. Сокира має такі конструктивні особливості як тіло котре складається з леза, щоки, каблука, носка, вушка та обуха.

У своїй роботі ми розглянули вибірку мечів черняхівської культури, яка представлена в каталозі (Додаток «А») (Табл.1), й відповідає даному типу:

Le type «Kompanijsy / Böhme IIА» – має вузьке асиметричне тіло, з погано розвиненим краєм і перпендикулярною віссю до осі леза. Важливо відзначити, що лінія верхньої межі тіла майже завжди горизонтальна, рідше злегка опукла. П'ятка слабо розвинена, квадратна, рідше закруглена або більш виражена. Даний тип сокири має всі особливості характерні для германської зброї Центральної Європи. Сокири цього типу в основному характерні для черняхівської культури.

Ця форма сокири добре представлена в пізньоримський період, але відомі антецеденти, зокрема в Понтійському регіоні, припускають набагато ширше датування, яке охоплює весь римський період.¹

За думкою М. Казанського прототипи цих сокир, більш масивні, з більш розвиненою п'ятою знайдені в Понтійському регіоні у Гермонасса. Однак широке поширення цього типу в Європі в Нижньої Імперії передбачає інше походження.²

Настільки великий ареал поширення виключає пошук загального прототипу для цих сокир. Ймовірно, це форма, яка довгий час існувала по всій Європі. Однак залишається пояснити значну кількість сокир цього типу на території Римської Галлії, в центральній Німеччині й в ареалі черняхівської культури, що ми не можемо зробити в даний час.³

¹ Kazanski M. Les eperons, les umbo, les manipules de boucliers et les haches de l'époque romaine tardive dans la region Pontique: origine et diffusion // Beitrage zu romischer und barbarischer Bewaffung in den ersten vier nachchristlichen Jahihundertern. Lublin/Marbourg, 1994. P. 456.

² Kazanski M. Les eperons, les umbo ... P. 456.

³ Kazanski M. Les eperons, les umbo ... P. 456.

Le type «Voronov-Senkao» – сокири даного типу мають добре виражену п'ятку, вузький клинок котрий злегка зігнуто донизу, асиметричним, слабо розвиненим вістрям. Ці сокири дуже рідкісні в черняхівській культурі, в нашу вибірку потрапила тільки одна сокира яка має такий тип.

У нашому дослідженні в вибірку потрапили такі сокири з пам'яток черняхівської культури:

Сокира з Августинівки (1) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА», сокира має довжину – 7,5 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Бовшива 2 (2) – фрагмент сокири було знайдено в споруді №15 поселення. Типологізацію за представленою вище системою здійснити досить важко, через стан знахідки. Але, є припущення, що предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА». Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Будештів (3) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА», сокира має довжину – 17 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Великої Вільманки (4) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА», сокира має довжину – 18 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Голянів (5) – сокира була знайдена в споруді №1 поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА», сокира має довжину – 18 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Капулівки (6) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА», сокира має довжину – 15 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Книшівки (7) – сокира була знайдена випадково. Належить до типу «Kompanijcy / Vöhme IIА», має довжину 14 см. Дана знахідка відноситься до 2-го ступеня достовірності.

Сокира з Компанійців (8) – сокира була знайдена в похованні №86 могильника, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 15,5 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Краснопілля 1 (9) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 12,5 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Криничків (10) – сокира була знайдена в «похованні» №1 поселення, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 8,8 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Латишівки (11) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 14 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Нерушаю (12) – сокира була знайдена в споруді №1 поселення. Відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», має довжину 11,5 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Петроаселе (13) – сокира була знайдена в культовому шарі могильника, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 16 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Роздолля (14) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 15 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Рижавка (15) – сокира була знайдена в культовому шарі могильника. Класифікацію за представленою вище системою здійснити досить важко, через відсутність даних про параметри знахідки. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Русян 4 (16) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, відноситься до типу «Voronov-Senkaо», сокира має довжину – 14 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Собаря (17) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA». Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Теремців (18) – фрагмент сокири було знайдено в ямі №10 поселення, типологізація за представленою вище системою здійснити досить важко, через стан знахідки. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Тургшору (19) – сокира була знайдена в похованні №16 могильника, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 14,5 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Финтинеле (20) – сокира була знайдена в похованні №8 могильника, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 18 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Хлопківа 2 (21) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, предмет дуже важко типологізувати у зв'язку з станом знахідки. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

Сокира з Чуумбруд (22) – сокира була знайдена в похованні №34 могильника. Знахідку неможливо класифікувати за представленою вище системою у зв'язку з відсутністю ілюстрації. Знахідка відноситься до 3-го ступеня достовірності.

Сокира з Яблони 14 (23) – сокира була знайдена в культурному шарі поселення, відноситься до типу «Kompanijcy / Vöhme PA», сокира має довжину – 16 см. Знахідка відноситься до 1-го ступеня достовірності.

2.4. Типологія деталей щитів (Додаток «Б»)(Іл. 4)

Щит представляє собою захисний тип озброєння професійного воїна. В археології ми маємо змогу працювати та досліджувати лише з фрагментами цього типу спорядження. До нашого часу доходить лише такі частини щита як: умбон – металева накладка що розташовується в центрі з зовнішньої

частини щита; руків'я; та якщо присутні на самому щиті металева оббивка краю.

У своїй роботі ми розглянули вибірку частин щитів черняхівської культури, яка представлена в каталозі (Додаток «А») (Табл.1), й відповідає даному типу:

Тип «Zieling H1»

Для всієї групи типу Н характерна – плоско-конічна форма, всі щити цього типу мають конусний кут на верхів'ї.

Тип Н1 – це тип форми характерний для конічних умбонів, які мають верхів'я з прямими стінками. Стінки верхів'я стикаються в зеніті так, що верхня частина верхів'я є чітко конічною. В монографії Норберта Цилінга було представлено 46 примірників цієї форми.¹ Діапазон варіацій дуже великий для багатьох особливостей. Інші бойові щити більш-менш деформовані і, отже, не можуть розглядатися як захищені.

Коміри умбонів типу Н1 частіше мають різну висоту. Є фрагменти з дуже низьким або середнім високим коміром, а також ті, що мають дуже високий комір. Як правило, коміри вертикально розташовані до краю, але є і незначна кількість екземплярів більш-менш всередині похилого коміра.

Як і у випадку з висотою коміра, діапазон варіацій дуже великий із шириною країв. Є всі градації від дуже вузьких до дуже широких. Серед представників типу Н1 немає країв, обрамлених бронзовим листом. Оскільки тип трапляється в галузі робіт від часу пізнього латенського періоду до пізньоримського часу, кількість і розташування отворів для заклепок також буває різна. У той час, як на ранніх зразках зустрічаються розташування 8 та 12 отворів для заклепок, пізніші шматки мають 4 або 3 крайні отвори.

Усі умбони типу Н1 зроблені з заліза. Вище вже були вказані дуже різні розміри країв і комірів, і, звичайно, різниця в діаметрах і висотах відповідно

¹ Zieling N. Studien zu germanischen Schilden der Spätlatene und der römischen Kaiserzeit im Freien Germanien // BAR. International Series, 505 (III). Oxford, 1989. P. 97.

велика. З цієї причини середні значення не наводяться. Висота умбонів щита цього типу становить від 4,1 до 10,5 см, діаметр - від 11,6 до 27,0 см. Коміри іноді мають ширину менше 2,0 см, але можуть досягати значень до 7,5 см. Висота коміра коливається в межах від 1,5 до 3,7 см.

Чітких основних ареалів поширення немає, але порівняно велика кількість зразків походить із регіону Середнього Рейну, тоді як на нижній Ельбі був знайдений лише один екземпляр. У центральній Польщі та Помор'ї кількість знахідок дещо більша, також знахідки походять з Ютландії. Деякі знахідки походять з острова Борнхольм, деякі також із материкової Швеції та з південно-східної Норвегії. Південною межею ареалу поширення є середній Дунай, найсхіднішим є північне узбережжя Чорного моря.

Конічні умбони типу Н1 використовувались як у пізньолатенський період, так і в пізній римський час. Насамперед можна припустити, що в пізньоримському періоді відбудеться відродження форми Н1.

Численні знахідки з плоскими конусоподібними умбонами датуються періодом пізнього Латену. У пізній Римській імперії умбон типу Н1 почав знову з'являтися, але лише у східній частині.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що існують різні версії типу Н1. Це також підтверджується різними позиціями типу відносно хронології. Значна частина умбонів цього типу відноситься до доримського залізного віку, деякі екземпляри належать до давнішої фази ранньої Римської імперії. Раніше фази С1b тип Н1 виявити не вдалося.¹ З початком Пізньої Римської імперії тип знову з'явився в пшеворській культурі в дещо іншій формі, але, схоже, не зустрічався в цій області за рівнем С1.² У периферійних районах і за межами Німеччини окремі екземпляри підтверджують виживання типу Н1 до моменту початку епохи Великого переселення народів.

¹ Zielsing N. Studien zu germanischen P. 99.

² Zielsing N. Studien zu germanischen P. 99.

Умбон з Малаєшти (10) – циліндроконічний умбон було знайдено в похованні №20 могильника, відноситься до типу «Zieling H1», має діаметр 17 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Тип «Zieling H2»

Тип H2 – має плоску конічну форму з арочним верхів'ям, відмінність від умбонів зафіксованих під типом H1, в тому, що перші мають злегка арочне верхів'я, кінчик якого іноді більш-менш округлий тому вони виділені в іншу форму та називаються типом H2. Як і у формі H1, діапазон варіацій є відносно великим. Коміри мають низьку і середню висоту і, як правило, вертикальні до краю умбону. Деякі екземпляри мають внутрішньо похилий комір. Умбони типу H2 також виготовлялися з заліза. Коміри з бронзи чи срібла відсутні. Висота умбону становить від 3,7 до 8,5 см, діаметр – від 10,5 до приблизно 23,0 см. Коміри умбона мають ширину від 1,6 до 4,0 см. Про висоту комірця інформація відсутня.

Знахідки цього типу походять з території Південно-Східної Європи та Румунії, цей тип вважається також відносно поширеним типом. Хронологічно подібні до умбонів типу H1, ті, умбони що належать до типу H2, трапляються в різні фази періоду дослідження. За допомогою умбонів цього типу можна віднести характерними до пізнього латенського періоду. На околицях Німеччини окремі варіанти, близькі до типу H2, з'являються в пізньоримський період.

Отже, можна сказати, що умбон типу H2 є типовою формою доримського залізного віку, в деяких випадках зустрічаються також на рівні B1.¹ Однак тип зникає в розвиненому, ранньому римському періоді і знову з'являється в пізньоримському періоді. Примітно, що порівняльних зразків для зразків типу H2 в усьому ареалі пшеворської культури немає.² Якщо дотримуватися загальної думки, що зброя пізнього імперського періоду,

¹ Zieling N. Studien zu germanischen ... P. 103.

² Zieling N. Studien zu germanischen ... P. 103.

знайдена в периферійних районах, наприклад, в черняхівській культурі, є імпортованими предметами з пшеворської культури, зразки для згаданих тут прикладів можна знайти лише серед небагатьох знахідок.¹

Умбон з Тургшору (16) – циліндроконічний умбон було знайдено в похованні № 147 могильника, відноситься до типу «Zieling H2», має діаметр 23 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Тип «Zieling I3»

Умбони типу I3 мають арочну структуру верхів'я та конічний наконечник. Вирішальним критерієм при виділенню даного типу є більш-менш сильне арочне верхів'я, який відрізняє умбони типу I3 від типів I1. Відомі знахідки мають великі відмінності у висоті комірив та ширині країв, які сильно варіюються.

Знахідки умбонів цього типу відносять до пізнього латенського періоду. Діаметр умбону щита становить від 15,0 до 25,6 см, а висота від 8,0 до 10,0 см.

Площа поширення умбонів типу I3 подібна до площі типу I2, а саме центр походження знаходиться на півдні Польщі. Більше знахідок походить з ареалу пшеворської культури. Найзахідніші екземпляри були знайдені в районі Рейн-Мозель. Місця походження широко розкидані на південному сході насамперед в Румунії, Україні та Молдові.

Умбони типу I3 починають використовуватися у пізньолатенський період. Деякі типи I3 датуються пізньоримським часом. Тип I3 є поєднанням конічних умбонів з однаковою формою верхів'я, але деякі відрізняються між собою як хронологічно, так і певними характеристиками. З одного боку, є знахідки датовані пізньолатенським періодом характерним для них є вузький заклепаний край, а з іншого – артефакти пізньоримського періоду з широким краєм і кількома отворами для заклепок. Останні особливо поширені на території Південно-Східній Європі.

¹ Zieling N. Studien zu germanischen P. 103.

Умбон з Біленького (1) – циліндроконічний умбон було знайдено в похованні №6 могильника, відноситься до типу «Zieling I3», має діаметр 17 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Умбон з Малаєштів (9) – сфероконічний умбон було знайдено в похованні №3 могильника, відноситься до типу «Zieling I3», має діаметр 17,2 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Умбон з Медіаш (12) – циліндроконічний умбон було знайдено в культовому шарі могильника, відноситься до типу «Zieling I3», має діаметр 22 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Умбон з Филипівки (18) – сфероконічний умбон є випадковою знахідкою на поселенні (?), відноситься до типу «Zieling I3», має діаметр 14 см. Знахідка відноситься до 2 ступеня достовірності.

Тип «Zieling K1»

Для умбонів типу К характерною є конічна форма, іноді трохи арочне верхів'я з більш-менш округлим наконечником верхів'я. Завдяки формі коміра головки щитів можуть бути як циліндричними тип К1, так і конічними комірами із зовнішнім нахилом тип К2. К1 має циліндричний комір. В нашому дослідженні зустрічається умбон з Могошан котрий має 4 отвори для заклепок на краю. Усі знахідки цього типу зроблені з заліза. Крім того, тип К1 не поєднується з будь-яким іншим типом руків'я. Висота фрагментів типу К1 коливається від 8,0 до 12,0 см, діаметр від 18,0 до приблизно 25,0 см при максимальній ширині країв близько 7,0 см.

Враховуючи невелику кількість знахідок, тип К1 демонструє непослідовний характер розподілу. Для умбонів можна встановити часові рамки, які починаються з рівня С3, але, безумовно, поширюються на рівень D.¹ В абсолютній хронологічній системі умбони цього типу з'являються приблизно в середині IV століття нашої ери та зникають на початку V ст.

¹ Zieling N. Studien zu germanischen P. 122.

Умбон з Компанійців (5) – циліндроконічний умбон було знайдено в похованні №86 могильника, відноситься до типу «Zieling K1», має діаметр 21,5 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Умбон з Могошан (13) – циліндроконічний умбон було знайдено в похованні №15 могильника, відноситься до типу «Zieling K1», має діаметр 24,5 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Тип «Zieling S1,S2»

Руків'я типу S1,S2 – форма руків'я типу S2 має конічну веероподібну основу, на кінчиках якої отвори для заклепок. Більшість знахідок відомих нам цього типу виготовлені з заліза. Мають довжину від 14 до 18 см.

має приблизно форму напівсферичної кришки, яка кріпиться на даху верхівки щита заклепкою.

Руків'я щита з Компанійців (6) – це руків'я щита було знайдено в похованні №86 могильника, відноситься до типу «Zieling S1», має довжину 16,5 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Руків'я щита з Малаєштів (11) – це руків'я щита було знайдено в похованні №20 могильника, відноситься до типу «Zieling S1», має довжину 16,6 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Руків'я щита з Тургшору (17) – це руків'я щита було знайдено в похованні №147 могильника, відноситься до типу «Zieling S1», має довжину 17 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Руків'я щита з Курників (8) – це руків'я щита було знайдено в культурному шарі поселення, відноситься до типу «Zieling S2», має довжину 17,6 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Тип «Zieling X»

Руків'я типу X – форма руків'я типу X має трапецевидну основу, на кінчиках якої отвори для заклепок. Більшість знахідок відомих нам цього типу виготовлені з заліза. Мають довжину від 14 до 18 см.

Руків'я щита з Біленького (2) – це руків'я щита було знайдено в похованні №6 могильника, відноситься до типу «Zieling X», має довжину 16 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Руків'я щита з Олександрівки (14) – це руків'я щита було знайдено в культурному шарі городища (?), відноситься до типу «Zieling X», має довжину 19,5 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Руків'я щита з Оселівки (15) – це руків'я щита було знайдено в похованні №70 могильника, відноситься до типу «Zieling X», довжина точно не визначена. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

Тип «Zieling T»

Умбони типу Т мають сфероконічну форму котра загострюється у верхів'ї.

Умбони типу Т збереглися лише у кількох зразках. Характерною рисою цього типу є огранювання верхів'я. За основною формою вони найбільше схожі на тип ІЗ: вони мають сфероконічну, більш-менш арочне верхів'я і трохи закруглений наконечник. Верхів'я огранені різною щільністю. Однак спільне у всіх – низька висота коміра. Кількість отворів для заклепок не вказана або не може бути визначена. Усі умбони типу Т виготовлені із заліза. Більшість зразків можуть мати висоту близько 10 см, а діаметр – від 15 до 18 см.

Умбон з Будештів (3) – сфероконічний умбон було знайдено в культовому шарі могильника, відноситься до типу «Zieling T», має діаметр 18 см. Знахідка відноситься до 1 ступеня достовірності.

2.5. Типологія наконечників дротиків та списів та наконечників стріл (Додаток «Б»)(Іл. 5) (Іл. 6)

Як було зазначено раніше, типологію черняхівських наконечників дротиків, списів та стріл розроблено не було. Але за кількістю знахідок до «масових» видів відноситься саме древкові типи зброї: дротики, списи, стріли. Цей тип зброї мав, крім військового, і мисливське призначення, тому необхідно розрізняти різні типи наконечників відповідно до їх спеціалізації. В

визначені типів мають роль не тільки типологічні особливості, але і якість металу, і навіть умови знахідки: в похоронний інвентар потрапляло спорядження воїнів; а насамперед мисливська зброя зазвичай пов'язане з матеріалами поселень.

Пропорції залізних наконечників дротиків-списів дають можливість розрізнити їх за типами як *легку* металеву зброю з тонким держаконцем – дротик, та більш *важку*, власне спис – котрий краще пристосовано для колючого удару. Наконечників котрі були знайдені на пам'ятках черняхівської культури та можна назвати списом нам відомо небагато, зокрема: з Компанійців, Михайлівки, Могошань і Шурина довжина котрих складає від 24 до 34 см. Всі інші більш походять до типу дротиків. До військового спорядження також можливо віднести вузькі чотиригранні дротики та гостроконечні пики розміром від 12 до 34 см з Петроаселе, Русян, Кобуска-Веке, Будешт і Успенки. Вони володіють великою силою пробою піки та надавали можливість піхотинцям ефективно боротися проти захищених панцирами вершників. Ще до бойової зброї могли відноситися і деякі великі наконечники з листоподібним пером, наприклад, з могильника Балцати і поселення Собарь.

Усі інші наконечники дротиків мали переважно мисливське призначення. Вони менші за розмірами від 8 до 17 см., рідко до 22 см., відомий артефакт з Великої Снітинки. Більшість – мають листоподібну форму, хоча з Лепесівки відомий двошипний екземпляр. Профіль наконечника зазвичай лінзовидний, рідше ромбічний. За небагатьма винятками, вістря дротиків з лінзовидним або ромбічним профілем знайдені на поселеннях: Хлопків 1, Журавка, Вишенька 1, Теремці, Ріпнів.

Наконечники стріл у відмінності від списів і дротиків важче розділити по функціональному призначенню, хоча бойовий лук і стріли зазвичай відрізняються від мисливських. Явною спеціалізацією пояснюється різноманітність типів наконечників: *черешкові* та *живцеві*, з листоподібним, ромбічним і двушінним пером, з одностипним пером і крученим стрижнем.

Наконечники стріл робили з різних сортів металу з різною обробкою: з низькосортного заліза з включеннями шлаку Журавка і з м'якої сталі без домішок Лепесівка, відомі також і бронзові наконечники.

Переходячи до висновків цього розділу слід зазначити що типологічний аналіз більшості предметів озброєння черняхівської культури свідчить, що їх найближчі аналогії походять з Центральної Європи, в основному з пам'ятників пшеворської культури. Такі самі предмети озброєння мали носії вельбарської культури, однак внаслідок особливостей поховального обряду вони відомі в меншій мірі.

Якась частина високоякісної зброї надходила до черняхівських воїнів як імпорт. Помітна типологічна єдність черняхівських мечів, щитів і сокир пояснюється не тільки центральноєвропейськими зв'язками місцевого германського населення, а й відносно коротким періодом існування більшості пам'ятників. Поява на пізньому етапі черняхівської культури довгих кинджалів, а також кістяних деталей складного лука, відображає посилення аланського впливу.

Вище було відзначено, що за своїм призначенням зброя племен черняхівської культури представлено двома категоріями. Дротики, списи, стріли відносяться до універсальних видів, тому що їх використовували і для полювання, і для війни. Мечі, щити, сокири є виключно бойовими видами зброї. Успішно його використовувати могли лише спеціально навчені воїни. Наявність цієї категорії зброї в комплексі археологічної культури свідчить про присутність в даному суспільстві соціальної групи воїнів-професіоналів.

РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПЛЕКСІВ З ПРЕДМЕТАМИ ОЗБРОЄННЯ.

Для нашого дослідження ми обрали наступну вибірку поховань, де були знайдені предмети озброєння Барбарікума римського часу в ареалі черняхівської культури, також було створено каталог (Додаток «А») (Табл. 3), де міститься їхня характеристика.

Могильник Августинівка. Поховання №2.

Під кам'яним кромлехом діаметром 7 м, були виявлені кальциновані людські кістки. Інвентар поховання складав: глиняні сплюснені кружечки, прикраси з точковим орнаментом, залізний спис і наконечник меча, а також уламки глиняної посудини.¹

Могильник Біленьке. Поховання №6.

Це поховання — в катакомбі. Верхня частина вхідного колодязя зрізана траншеєю. Воно прямокутне, 1,3 х 1 м, глибина 2,25 м. Прямокутна камера поховання розташована з північно-східної сторони. Її глибина біля входу 3,25 м, у дальньої стіни — 3,4 м. Вхід закривали вертикально вкопані плити. Поховання має північно-східну орієнтацію, пограбовано. У південно-східній частині катакомби на дні прошарок темно-коричневого кольору — залишки підстилки. У заповненні знайдені уламки двох сіроглиняних лощених посудин, залізних стрижнів з капелюшками, фрагменти бронзового предмета і стінки шетлогліняної амфори, на дні виявлені залишки щита.

Зберігся залізний шоломоподібний умбон діаметром 17 см, заввишки 4 см. Від щита залишився відбиток діаметром 80 см. За його обводу знаходився дерев'яний тлін у вигляді смуги шириною 4 см. Поруч з умбоном лежала

¹ Брайчевская А. Т. Черняховские памятники Надпорожья // МИА. 1960. №82. С. 181.

залізна ручка щита з розширеними кінцями довжиною 16 см, на кінцях — по дві зліпки.¹

Могильник Будешти. Поховання №196.

Кремація була виявлена на глибині 0,35 м. Урна та покриваюча посудина кругові, сферичної форми, сіроглиняна шорстка з плоскими днищами. Обидві посудини розчавлені. Біля поховання знайдені залізний кинджал з держактом, перехрестям, бронзова овальна пряжка та залізний ніж.²

Поховання №196 відноситься до ступіні D1 (380/390 – 420/430 pp.) Ця ступінь охоплює Журавську фазу Е.Л. Гороховського³ та фінал «періода 5» О.А. Гей та І.А. Бажана.⁴

Могильник Компанійці. Поховання №86.

Кремація в урні, накрита умбоном, супроводжувалася зброєю і, ймовірно, перекрита уламками кераміки. Похоронна ямка овальна в плані, розмірами 0,4 x 0,35 м, глибиною 1 м від сучасної поверхні простежено з рівня материка - 0,8 м. Уламки кальцинованих кісток були очищені від залишків похоронного багаття і дрібні (800) - складені купкою на дні ямки. Великі поміщалися в ліпному горщику-урні з ошершавленим мокрою глиною корпусом і подлощенним верхом, прикрашеним круглими вдавлені Урна, в свою чергу стояла в дерев'яному відрі, від якого збереглися залізні деталі (дужка, петлі, фрагменти обручів) і зверху була накрита розбитим залізним умбоном (на полі умбона є краплі бронзи і срібла). В ямці перебували бронзова лита двопластинчата фібула, залізні ручки від щита, зігнутий меч, бойова сокира,

¹ Гудкова А. В. Могильник IV в. н.э. в с. Беленькое // Новые исследования по археологии Северного Причерноморья. Киев, 1987. С. 61.

² Рикман Э. А. Памятник эпохи великого переселения народов. Кишинев, 1967. С. 95.

³ Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Тр. V Международного конгресса археологов-славистов. — К.: Наук. думка, 1988. — Т.4. — С. 34—46.

⁴ Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа). — М., 1997. — 143 с.

наконечник списа, ніж, скоба від дерев'яної рукояті, шило і зубило. Останні були визначені автором розкопок як стріла і дротик.¹

Поховання №86 відноситься до *Ступеню С3 (300 - 380 pp.)*. До етапу С3 потрапляє Косановська і частково Масловська фази Е.Л. Гороховського²; кінець «2 горизонту», «3 горизонт» і «4 горизонт» О.В. Шарова³; кінець другого періода, третій період, четвертий період і початок п'ятого періода О.А. Гей та І.А. Бажана.⁴

Могильник Компанійці. Поховання №196.

Кремація зі зброєю. На глибині 0,85 м від сучасної поверхні виявлена компактна група з поставленого вістрям догори залізного наконечника списа і залізних вудил. Навколо, на тому ж рівні, на площі 3 кв. м зустрічалися окремі дрібні кальциновані кісточки. Е.В. Махно пов'язує знахідку зброї з розчищених поруч сумнівним похованням «з розсіяними кісточками у великій ямі». Яма розміром 1,55x 1,25 м, глибиною 1,45 м від сучасної поверхні з слабовираженим заповненням, в якому знайдено 8 дрібних кальцинованих кісточок.⁵

Могильник Малаєшти. Поховання №3.

Поховання в вигляді кремації виявлено на глибині 36 см. Похоронна урна має високогорлий горщик зі слабо відігнутих вінчиком, тонкостінний, сіроглиняний, з шорсткою поверхнею. Глина сіра, містить домішка жорстви. Горшок був накритий залізним умбоном від щита. Конічний умбон сильно фрагментований (30 уламків).

¹ Некрасова Г. М. Готы и Рим. Сборник научных статей. // Памятники черняховской культуры днепровского левобережья. К.«Стилос», 2006. С. 112.

² Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Тр. V Международного конгресса археологов-славистов. — К.: Наук. думка, 1988. — Т.4. — С. 34—46.

³ Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Дэнчень и проблема датировки черняховской керамики // Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. — СПб, 1992. — С. 161—164.

⁴ Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа). — М., 1997. — 143 с.

⁵ Некрасова Г. М. Готы и Рим. Сборник научных статей. // Памятники черняховской культуры днепровского левобережья. К.«Стилос». 2006. С. 116.

Умбон кований, з широкими полами і гострим конічним завершенням. У підлогах умбон має наскрізні отвори (діаметр 1,5 мм) і гвоздики, для прикріплення до щита. Висота умбона приблизно 10 см, відстань між отворами для цвяхів 3,5 - 4 см, ширина краю — 4 - 5 см.

Умбон є унікальною знахідкою в черняхівських могильниках. У заповненні урни знаходилися дрібні перепалені кальциновані кістки. Сам процес кремації вірогідно було зроблено в іншому місці, так як ніяких слідів вогнищ біля поховання не виявлено.¹

Могильник Малаєшти. Поховання №20.

Поховання – кремацію виявлено на глибині 35 - 40 см в південній частині розкопу в шарі чорнозему. Поховання займає площу, діаметр якої 30 - 40 см. Кальциновані кістки зсіпані в сіролощений горщик, зроблений на гончарному крузі з добре замішаної глини, без видимих домішок, наскрізного і рівномірного випалу. Горщик був накритий залізним умбоном, сильно корозован і фрагментован. Умбон має широкі залізні краї — підлоги, з отворами для прикріплення до щиту та шоломоподібну верхівку.

Діаметр умбона навпіл 16,3 см. Висота 7 см, внутрішній діаметр конуса — 9,4 см, ширина краю — 3,8 см. Центральна частина умбона має у країв циліндричну форму, а на висоті 1,3 - 1,4 см різко звужується до конусу. Отвори для заклепок або цвяхів, якими умбон прикріплювався до дерев'яної основи щита (діаметр отворів 0,3 см), розташовані на відстані 1,7 см від краю і на відстані 3,5 - 5 см один від одного по окружності.

Товщина стінок умбону — 0,6 см. На відстані 9 см на північ від горщика знаходилась залізна рукоятка щита, товщина рукоятки 0,3 - 0,5 см, вона має вигляд довгих увігнутою пластини з розширюються плоскими кінцями, довжина рукоятки 15,5 см, ширина 2,5 см, ширина на кінцях близько 5, см, на обох кінцях рукоятки є по два отвори для цвяхів, якими рукоятка прикріплювалася до щита. Діаметр отвору 0,2 см. На кінцях рукоятки на

¹ Федоров Г.Б. Малаештский могильник //МИА. 1960. № 82. С. 288.

відстані 3,5 см від країв є орнамент з трьох випуклих вертикальних смужок шириною 0,2 см кожна. Такий самий орнамент є і в центрі рукоятки на відстані 7,5 см від краю і 4 см від бічних пасків.

Цей умбон, за формою і розмірами ближче за все, до пшеворського умбону першої половини I тисячоліття н.е. Щит, до якого прикріплювався умбон, більш вирогідно, був круглим, дерев'яним, з оковками по краю, які не збереглися, якщо не брати до уваги декілька сильно корозованих невеликих шматочків заліза. Поховання належало чоловіку-воїну.¹

Могильник Оселівка. Поховання №70.

Це поховання здійснене за обрядом трупоспалення в урні, з повною підставою можна інтерпретувати як поховання воїна. У ньому був знайдений повний набір озброєння воїна: ритуально зігнутий меч, вбитий в дно наконечник списа, деталі щита.²

Могильник Переяслав-Хмельницький. Поховання №5.

Поховання, 1952 року знахідки, від попередніх відрізняється будовою поховальної ями і складом супровідного інвентаря. З глибини 1,6 м пляма набула чотирикутної форми, зменшуючись у розмірі. Поховання було виявлено на глибині 3,6 м. Кістяк лежав у вузькій ямі розміром 2,2 x 0,9 м. З півночі і заходу над ямою зроблено площадки, що підвищувались над дном на 0,3 м і мали ширину: західна — 0,4; північна — 0,55 м. На дні ями в анатомічному порядку лежали частина грудної клітки з хребцями, права плечова кістка, фаланги лівої руки і кістки ніг, які свідчать, що кістяк був орієнтований на північ.³

В ногах покійника, біля миски з кістками, стояв перепепутий догори дном кружальний кубок світлосірого кольору. Стінки кубка тонкі,

¹ Федоров Г.Б. Малаештский могильник //МИА. 1960. № 82. С. 288.

² Никитина Г. Ф. Анализ археологических источников могильника Черняховской культуры у села Оселівка. Москва, 1995. С. 65.

³ Гончаров В. К., Махно С. В. Могильник черняхівського типу біля Переяслава-Хмельницького // Археологія. 1957. С. 134.

вертикальні, у верхній частині трохи відігнута зовні. Дно широке, має масивну кільцеву ніжку.

Поховання супроводжувалось п'ятьма кружальними посудинами. Крім посуду, в похованні №5 був і інший інвентар. На північній площадці біля тривухої вази лежав великий кістяний гребінь, зроблений з шести окремих пластин, з'єднаних дугоподібною спинкою, що складалась з двох лицьових і двох внутрішніх пластин, скріплених бронзовими цвяхами. Біля коліна правої ноги лежала бронзова арбалетна фібула з підігнутою ніжкою. За формою і характером пружини вона може бути датована II - III ст. н.е. На грудях кістяка лежав янтарний півсферичний гудзик. В ногах покійника було виявлено залізний листоподібний наконечник стріли, і залізну шпору, а в засипці нижнього горизонту ями було знайдено залізний ніж із залишками дерев'яної ручки та бронзову пружину від іншої фібули. Біля верхньої частини лівої стегнової кістки було знайдено незначні залишки золотої парчі, очевидно від якогось багатого одягу.

Поховання №5 відноситься до ступіню С3/D1 (370/380 – 410/420 pp.) Данна ступінь охоплює Журавську фазу Е.Л. Гороховського¹; фінал «4 горизонту» О.В. Шарова²; та повністю п'ятий період А. Гей та І.А. Бажана.³

Могильник Ханска-Лутерія 2. Поховання 14.

На глибині 0,15 м на площі 1,4 x 1,2 м знайдені кальциновані кістки, вугілля, а на глибині 0,23 м уламки ручок, стінок і верхніх країв деформованих і плавлених у вогні бронзових посудин, в тому числі потовщений загнутий край відра або котла і ручка. Серед бронзових виробів було відро з ручкою, від якої збереглися три фрагменти. У похованні були чотири бронзові вироби у вигляді усічених конусів.

¹ Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Тр. V Международного конгресса археологов-славистов. — К.: Наук. думка, 1988. — Т.4. — С. 34—46.

² Шаров О.В. Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Дэнчень и проблема датировки черняховской керамики // Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. — СПб, 1992. — С. 161—164.

³ Гей О.А., Бажан И.А. Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа). — М., 1997. — 143 с.

Під перерахованими предметами знаходилася залізна зброя, деформована у вогні похоронного багаття. Збереглося п'ять наконечників: стріл, втулкових копій і дротики (три цілих, інші — у вигляді фрагментів). Один спис приварений до залізного кинджала, а обидва предмети прикипіли до бронзової посудини.¹

Підбиваючи підсумки характеристики комплексів, ми отримали картину місцезнаходження закритих комплексів з предметами озброєння на території черняхівської культури. (Додаток «В»)(Карта 2)(Карта 3)

Треба зазначити, що не були охарактеризовані всі відомі нам комплекси у зв'язку з недоступністю. Також аналізуючи поховання зі зброєю ми бачимо що в більшості випадків це кремації, лише два поховання відносяться до інгумацій.

Поховання, в котрих були винайдені хронологічні індикатори датуються ступеню С3, С3/D1, D1. Комплекси походять з регіону середньої течії Дніпра і Молдови.

В даному дослідженні маркерів ступеня С1b-С2 виявлено не було, така ж сама ситуація складається з маркерами перехідного щаблю С2-С3 .

Отже, таким чином, визначення всього відомого нам масиву предметів озброєння, використовуваного в даному дослідженні, по існуючим системам типологізації зброї дозволило виявити різноманітність окремо обраних типів. Картографування знахідок зброї дозволило визначити регіони поширення окремих форм предметів озброєння. На підставі робіт з хронології черняхівської культури нами були виділені хронологічні рамки певних поховань.

¹ Никулице И. Т., Рикман Э. А. Могильник Ханска-Лутерия 2 первых столетий н.э. (Молдавия) (к вопросу о предчерняховских памятниках) // КСИА. Вып. 133. 1973. С. 118.

ВИСНОВКИ

В нашому дослідженні, котре було присвячено предметам озброєння черняхівської культури в контексті Барбарикума римського часу. Ми намагалися досягти мети, а саме – визначити місце та роль предметів озброєння в культурних процесах.

В першу чергу ми проаналізували стан вивченості даної проблеми та прийшли до висновку, що він знаходиться на низькому рівні. Це пов'язано з тим, що черняхівська культура має обмежений обсяг матеріалу з даної тематики. Структурувавши методологічну базу дослідження ми запропонували схему трирівневого критичного аналізу джерел та літератури. Для обробки великого масиву даних обрали допоміжний метод каталогізації даних, в слідстві чого було розроблено три каталоги. Охарактеризувавши джерельну базу дослідження в нашу вибірку потрапили 153 предмета озброєння, котрі походять з могильників та поселень черняхівської культури, з розкопок на території сучасної України, Молдови, Румунії та Російської Федерації.

По-друге, в даний час системи типологізації предметів озброєння будуються на підставі фундаментальних робіт таких вчених як Марцін Біброський, Крістіан Мікс, Норберт Цилінг, Михайло Казанський та Анатолій Хазанов. Ознайомившись з працями цих вчених-археологів, можна прийти до висновку що предмети озброєння мають аналогії на інших територіях усієї Європи, чим й обумовлена тема нашого дослідження. Черняхівська культура є складовою усього Барбарикума і не була від нього ізольована. Дослідники розглядають конструктивні особливості кожного типу озброєння, його походження та поширення. Проте, робіт, які враховують безпосередньо типологію наконечників списів, дротиків та стріл черняхівської культури ще не створили. На нашу думку, створення спеціалізованої роботи задля класифікації цих типів озброєння – викликає необхідність. Але на даний час це неможливо в зв'язку з складністю побудування чіткої серії.

Майже всі предмети озброєння котрі піддаються типологічному аналізу свідчать, що їх найближчі аналогії походять з Центральної Європи, в основному з пам'ятників пшеворської культури та менше вельбарської культури. Необхідно припустити що якась частина високоякісної зброї надходила до черняхівських воїнів як імпорт, що теж висвітлює культурні взаємовідносини.

По-третє, в нашому дослідженні було відзначено, що за своїм призначенням зброя носіїв черняхівської культури була представлена двома категоріями. Універсальною категорією до котрої належить дротики, списи та стріли, та професійною до котрої належать мечі, щити, бойові типи сокир. Це вже свідчить про присутність в даному суспільстві соціальної групи воїнів-професіоналів.

Підбиваючи підсумки характеристики комплексів, ми отримали картину місцезнаходження закритих комплексів з предметами озброєння на території черняхівської культури. Поховання, в котрих були винайдені хронологічні індикатори датуються ступеню С3, С3/D1, D1. Комплекси походять з регіону середньої течії Дніпра і Молдови. В даному дослідженні маркерів ступеня С1b-С2 виявлено не було, така ж сама ситуація складається з маркерами перехідного шаблю С2-С3.

Отже, таким чином, визначення всього відомого нам масиву предметів озброєння, використовуваного в даному дослідженні, по існуючим системам типологізації зброї дозволило нам виявити культурні процеси та місце в них предметів озброєння, встановити хронологічні рамки певних поховань. Картографування знахідок зброї дозволило визначити регіони поширення окремих форм предметів озброєння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Археология Украинской ССР*. Том 3. Киев, 1986.
2. *Баран В. Д.* Черняхівська культура. За матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу. Київ. Наукова думка, 1981. 264 с.
3. *Брайчевская А. Т.* Черняховские памятники Надпорожья // МИА. 1960. №82.
4. *Винокур И. С.* Исследования в Хмельницкой области // АО 1982 года. Москва, 1984.
5. *Винокур И. С. Горішній П.А.* Бакота. Столиця давньоруського Пониззя. Кам'янець- Подільський: Центр Поділлєзнавства, 1994. 362 с.
6. *Вознесенская Г. А.* Техника обработки железа и стали // МИА. 1972. №187.
7. *Гавритухин И.О.* Финал черняховской культуры // Восточная Европа в середине I тысячелетия н. э. — М., 2007.
8. *Гей О.А., Бажан И.А.* Хронология эпохи «готских походов» (на территории Восточной Европы и Кавказа). — М., 1997.
9. *Гончаров В. К., Махно С. В.* Могильник черняхівського типу біля Переяслава-Хмельницького // Археологія. 1957. 11.
10. *Гороховский Е.Л.* Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Тр. V Международного конгресса археологов-славистов. — К.: Наук. думка, 1988.
11. *Гороховский Е.Л.* Хронология ювелирных изделий первой половины I тыс. н. э. Лесостепного Поднепровья и Южного Побужья. Дис. канд. ист. наук // НА ИА НАНУ. — 1988.
12. *Гудкова А. В.* Могильник IV в. н.э. в с. Беленькое // Новые исследования по археологии Северного Причерноморья. Киев, 1987.
13. *Гудкова А. В., Фокеев М. М.* Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная I-IV вв. н.э. Киев: Наукова думка, 1984. 116 с.
14. *Древности Приднепровья* Собрание Б. Н. Ханенко и В. И. Ханенко. Вып II. Киев: Типография Кульженко С.В., 1899. 32 с.

15. *Журко А. И.* Некоторые итоги археологических исследований на Сумщине в 1986-1988 гг. // Питання археології Сумщини. Суми, 1990а.
16. *Захаров В. А.* Археологія Дунаєвеччини. Хмельницький, 1992.
17. *Казанский М. М.* «Понтийский лимес» в эпоху Позднеримской империи и северные варвары // МАИЭТ. Выпуск XXI. Симферополь: ДАР, 2016. 83 с.
18. *Каргапольцев С. Ю., Бажан И. А.* Умбоны щитов и боевые топоры римского времени (к вопросу о хронологии и исторической интерпретации) // ПАВ. 1993. № 2.
19. *Кравченко Н. М.* К изучению памятников Черняховского типа в степях Северо-Западного Причерноморья. МАСП. 1971. Вып.7. С. 51-70.
20. *Кропоткин В. В.* Археологические раскопки в Кировоградской области в 1961 г. // КСИА. Вып.102. 1964.
21. *Левада М. Е.* Кинжалы типа Хазанов-V в Среднем Поднепровье. VII Боспорские чтения. Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Керчь. 2006.
22. *Левада М. Є.* Мечі римського часу східноєвропейського Барбарікума. // АЛЛУ 1—2. Полтава. 1998.
23. *Левинский А. Л.* Исследования Черняховского поселения Голяны // Археологические исследования в Молдавии в 1984 г. Кишинев, 1989.
24. *Магомедов Б. В.* Каменка-Анчекрак. Поселение Черняховской культуры. Киев. 1991.
25. *Магомедов Б. В.* Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья. Киев. 1987.
26. *Магомедов Б. В.* Черняховская культура. Проблема этноса. Lublin. 2001.
27. *Магомедов Б. В., Левада М. Е.,* Оружие черняховской культуры // МАИЭТ. 1996. Выпуск V. Симферополь.
28. *Магомедов Б. В., Левада М. Є.* Черняхівське поселення Вишенька-1 у м.Вінниця // Подільська старовина. Вінниця, 1993.

29. *Магомедов Б. В., Левада М. Є.* Черняхівське поселення біля с.Гребінки / / Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки. Київ, 1992.
30. *Махно Є. В.* Поселення культури полів поховань на північно-західному Правобережжі // АП УРСР. Т.1. Київ, 1949.
31. *Махно Є. В.* Типи поховань та планування Компаніївського могильника // Середні віки на Україні. Київ, 1971.
32. *Махно Є.В.* Ягнятинська археологічна експедиція // АП. 1952.
33. *Некрасова Г. М.* Готы и Рим. Сборник научных статей. // Памятники черняховской культуры днепровского левобережья - К.: ИД «Стилос», 2006.
34. *Некрасова Г. М.* Поселення черняхівської культури на Київщині // Археологія. 1988. № 62.
35. *Нечитайло А. К., Субботин Л. В.* Поселение Черняховской культуры Гринчук-2 Древнее Причерноморье. Краткие сообщения Одесского Археологического Общества. Одесса, 1994.
36. *Никитина Г. Ф.* Анализ археологических источников могильника Черняховской культуры у села Оселивка. Москва, 1995.
37. *Никитина Г. Ф.* Могильник у с.Оселивка Кельменецкого района Черновицкой области // Могильники Черняховской культуры. Москва, 1988.
38. *Никулице И. Т., Рикман Э. А.* Могильник Ханска-Лутерия 2 первых столетий н.э. (Молдавия) (к вопросу о предчерняховских памятниках) // КСИА. Вып. 133. 1973.
39. *Петраускас О. В., Шишкін Р. Г.* Деякі підсумки археологічних досліджень, проведених на правобережній Київщині у 1985-1990 роках (за матеріалами пізньоримського часу) // Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки. Київ, 1992.

40. *Радзиевская В. Б., Гонак В. Д.* Меч римского типа из посёлка Коломак в Харьковской области // СА. 1984. № 3.
41. *Радюш О.А.* Вооружение III — V вв. н. э. с черняховских поселений Курского Посемья. *Stratum plus*, №4, 2012.
42. *Рикман Э. А.* Жилища Будештского селища // МИА. 1960. № 82.
43. *Рикман Э. А.* Памятник эпохи великого переселения народов. Кишинев, 1967.
44. *Рикман Э. А.* Памятники сарматов и племен Черняховской культуры // Археологическая карта Молдавской ССР. Вып.5. Кишинев, 1975а.
45. *Рикман Э. А.* Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры. Москва, 1975б.
46. *Симонович Е. О.* Порівняльне вивчення пам'яток черняхівської культури в районі Черкас // Археологія. 1969. Т. XXII.
47. *Симонович Э. А.* Памятники Черняховской культуры в с. Кринички (по материалам С.С.Гамченко и раскопкам 1957-1958 гг.) // МИА. 1960. №82.
48. *Смиленко А. Т., Брайчевский М. Ю.* Черняховские поселения в с. Леськи близ города Черкасы // МИА. №139. 1967.
49. *Строценъ Б. С.* Дослідження на поселенні III-IV ст. біля с. Кобилля (Тернопільщина) // АДУ 1993 року.
50. *Тиханова М. А.* Жилище ремесленника-древодола на поселении у с. Лука-Врублевецкая на Днестре // КСИА. 1977. Вып.148.
51. *Федоров Г.Б.* Малаештский могильник //МИА. 1960.
52. *Хазанов А. М.* Очерки военного дела сарматов. Москва, 1971.
53. *Шаров О.В.* Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Дэнчень и проблема датировки черняховской керамики // Проблемы хронологии эпохи латена и римского времени. — СПб, 1992.
54. *Шер Я.А.* Типологический метод в археологии и статистика. /Я.А. Шер// Доклады и сообщения археологов СССР. VII Международный конгресс доисториков и протоисториков. – Москва. – 1966.

55. *Щербакова Т. А., Чеботаренко Г. Ф.* Усадьба первых веков н.э. у с.Будешты // Археологические исследования в Молдавии (1973 г.). Кишинев, 1974.
56. *Biborski M.* Miecze z okresu wplywow rzymskich na obszarze kultury przeworskiej. MA XVIII, 1978.
57. *Eggers H.J.* Einführung in die Vorgeschichte / H.J. Eggers. – Berlin, 2006.
58. *Godłowski K.* The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe. — Kraków, 1970.
59. *Kazanski M.* Les eperons, les umbo, les manipules de boucliers et les haches de l'epoque romaine tardive dans la region Pontique: origine et diffusion // Beitrage zu romischer und barbarischer Bewaffung in den ersten vier nachchristlichen Jahihundertern. Lublin/Marbourg, 1994.
60. *Miks C.* Studien zur römischen Schwertbewaffung in der Kaiserzeit. Kölner Studien zur Archäologie der römischen Provinzen 8. Rahden: Verlag Marie Leidorf GmbH. 2007.
61. *Tejral J.* Neue Aspekte der frühvölkerwanderungszeitlichen Chronologiem Mitteldonauraum // Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike in mittleren Donauraum. — Brno. 1997.
62. *Zieling N.* Studien zu germanischen Schilden der Spätlatene und der römischen Kaiserzeit im Freien Germanien // BAR. International Series, 505 (III). Oxford, 1989.

Резюме. В дослідженні нашої теми ми зробили спробу, відповідно до поставлених завдань, визначити стан вивченості проблеми та охарактеризувати джерельну базу дослідження, протестувати в праці різні типології, розробити каталоги, охарактеризувати комплекси з предметами озброєння.

Summary. To investigate our topic, we made an attempt, according to assigned tasks, to determine the state of knowledge of the problem and to characterize the source base of our work, to test various typologies in the work, to develop catalogs and to characterize complexes with weapons.

ДОДАТКИ

Мечі на пам'ятках черняхівської культури									
№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Типологія (по М. Біборські)	Типологія (по К. Міксу)	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Августинівка	могильник	(Запорізька обл., Україна)	Спата (Spatha)(?)	-	-	Культовий шар;	-	Левада, 1998. С. 54. Іл. 1
2	Біленьке	могильник	(Одеська обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТYP IX»	«Ilerup-Wyhl»	Поховання №179;	Довжина 87, ширина 5.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 2
3	Будешти (Budești)	поселення	(Криулянський р-н, Молдова)	Спата (Spatha)(?)	«ТYP X»	«Ilerup-Wyhl oder Osterburken-Kemathen»	Культурний шар;	Довжина 59, ширина 4.2	Рикман, 1960. С. 324. Іл. 19
4	Картамишево	поселення(?)	(Беловський р-н, РФ)	Спата (Spatha)	«ТYP X»	«Ilerup-Wyhl»	Випадкова знахідка;	Довжина 98, ширина 5	Радощ, 2012. С. 3-7. Іл. 2.1
5	Клепачі	могильник(?)	(Полтавська обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТYP IX»	«Ilerup C»	Випадкова знахідка;	Довжина 72.1, ширина 4.3	Левада, 1998. С. 54. Іл. 1
6	Коломак	могильник(?)	(Харьковская обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТYP IX»	«Ilerup C»	Випадкова знахідка;	Довжина 72, ширина 4.3	Радзиевская, Гопак, 1984. С. 209-211
7	Компанійці	могильник	(Полтавская обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТYP IX, X»	«Ilerup C»	Поховання №86;	Довжина 89, ширина 4	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5
8	Максимівка	могильник(?)	(Полтавська обл., Україна)	Спата (Spatha)(?)	«ТYP IX»	«Ilerup C»	Випадкова знахідка(Поховання?);	Довжина 41, ширина 4.8	Каракало, 2003. С. 126-127. Іл. 2
9	Могриця	могильник	(Сумська обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТYP IX»	«Ilerup C»	Випадкова знахідка;	Довжина 72.6, ширина 4.8	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 2
10	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТYP X»	«Ilerup-Wyhl»	Поховання №70;	Довжина 81, ширина 6	Никитина, 1995. С. 60. Іл. 40
11	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Бузеу, Румунія)	Спата (Spatha)	«ТYP X»	-	Поховання №10;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 2

12	Пойменово-4/Свобода	поселення	(Золотухинський р-н, РФ)	Спата (Spatha)(?)	-	-	Випадкова знахідка;	Довжина 20, ширина 4	Радюш, 2012. С. 3-7. Іл. 2.1	
13	Раковець Чесновський	могильник	(Тернопільська обл., Україна)	Спата (Spatha)	«ТУР ІХ»	«Illerup-Wyhl»	Культовий шар;	Довжина 94, ширина 5.9	Левада, 1998. С. 54. Іл. 1	
14	Синтана-де-Муреш (Sântana de Mureș)	могильник	(жудець Муреш, Румунія)	Спата (Spatha)	«ТУР Х»	«Illerup-Wyhl»	Випадкова знахідка;	Довжина 82, ширина 5	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 2	
15	Холмське	могильник	(Одеська обл., Україна)	Спата (Spatha)(?)	-	-	Поховання №23;	-	Гудкова, Фокеев, 1984. С. 66	
16	Ягнятин	поселення	(Житомирська обл., Україна)	Гладіус (Gladius)(?)	«ТУР ІІІ, ІV»	-	Розвал західної стіни споруди, знаходився на рівні підлоги;	Довжина 60, ширина 5	Махно, 1952. С. 164. Таб. 1	

Кинджали на пам'ятках черняхівської культури

№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Типологія (по А. Хазанову)	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Будешти (Budești)	поселення	(Криулянський р-н, Молдова)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Споруда № 2;	Довжина 34.5	Щербакова, Чеботаренко, 1974. С. 98. Іл. 3
2	Будешти (Budești)	могильник	(Криулянський р-н, Молдова)	кинджал з виступами на держаку	«Хазанов V»	Поховання № 196;	Довжина 19, ширина 3.2	Рикман, 1967. С. 95. Іл. 9
3	Дрегенешть (Drăgănești)	могильник	(жудець Олт, Румунія)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Поховання № 9;	Довжина 33.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 3
4	Кринички	поселення	(Одеська обл., Україна)	кинджал з подвійною рукояткою	-	Поховання № 6;	Довжина 24.8	Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Іл. 3
5	Матронинське	поселення	(Черкаська обл., Україна)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Випадкова знахідка;	Довжина 23, ширина 3	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 3
6	Пастирське	поселення(?)	(Черкаська обл., Україна)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Випадкова знахідка;	Довжина 44, ширина 3.4	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 3
7	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Бузеу, Румунія)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Поховання № 9;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 3
8	Пени	поселення	(Курчатівський/ Льговський р-ни., РФ)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Культурний шар;	Довжина 25, ширина 3.2	Радюш, 2012. С. 13. Іл. 2
9	Флярківка	поселення(?)	(Черкаська обл., Україна)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Випадкова знахідка;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 3
10	Флярківка	поселення(?)	(Черкаська обл., Україна)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	«Хазанов V»	Випадкова знахідка;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 3
11	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	могильник	(Кротовський р-н, Молдова)	кинджал(?)	-	Поховання № 14;	-	Никулице, Рикман, 1973. С. 118. Іл. 49

12	Ясси/Николіна (Iași/Nicolae)	поселення	(Ясси, Румунія)	кинджал з вирізами на лезі біля основи; лезо з двома паралельними канелюрами	«Хазанов V»	Культурний шар;	Довжина 38.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 3	
----	---------------------------------	-----------	-----------------	--	-------------	-----------------	--------------	---	--

Сокири на пам'ятках черняхівської культури

№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Типологія (по М.Казанському)	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Августинівка	поселення	(Запорізька обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 7,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 5
2	Бовшив 2	поселення	(Івано-Франківська обл., Україна)	фрагмент сокири	«Компанієсу/Вöhме ПА»(?)	Споруда № 15;	-	Баран, 1981. С. 113.; Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 5
3	Будешти (Budești)	поселення	(Криулянський р-н, Молдова)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 17	Рикман, 1960. С. 324. Іл. 19
4	Велика Вільшанка	поселення	(Київська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 18	Петраускас, Шишкін, 1992. С. 104.; Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 5
5	Голяни (Goleni)	поселення	(Єдинецький р-н, Молдова)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Споруда № 1;	Довжина 18	Левинский, 1989. Іл. 3.; Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 5
6	Капулівка	поселення	(Дніпропетровська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 15	Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Іл. 5
7	Книшівка	поселення (?)	(Полтавська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Випадкова знахідка;	Довжина 14	Гавриш, 1993. С. 22. Іл. 2
8	Компанійці	могильник	(Полтавська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Поховання №86;	Довжина 15,5	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5

9	Краснопілля 1	поселення	(Сумська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 12,5	Журко, 1990. Таб. 16.; Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Іл. 5
10	Кринички	поселення	(Одеська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Поховання № 1 (по С.С.Гамченко, "поховання");	Довжина 8,8	Сымонович, 1960. С. 242. Іл. 3
11	Латишівка	поселення	(Полтавська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 14	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 5
12	Нерушай	поселення	(Одеська обл., Україна)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Споруда № 1;	Довжина 11,5	Кравченко, 1971. С. 66. Іл. 12
13	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Бузеу, Румунія)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культовий шар;	Довжина 16	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 5
14	Раздольє	поселення	(Фатежський р-н., РФ)	сокира	«Компанієсу/Вöhме ПА»	Культурний шар;	Довжина 15	Радюш, 2012. С. 13. Іл. 3
15	Рижавка	могильник	(Черкаська обл., Україна)	фрагмент сокири	-	Культовий шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5
16	Русяни 4 (Rusenii 4)	поселення	(Единський р-н, Молдова)	сокира	«Voronov-Senkao»	Культурний шар;	Довжина 14	Рикман, 1975а. Іл. 20; Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5

17	Собар (Sobari)	поселення	(Сорокський р-н, Молдова)	фрагмент сокири	«Компанієсу/Вöhe ПА»	Культурний шар;	-	Рикман, 1975. Іл. 21; Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5
18	Теремці	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	фрагмент сокири	-	Яма № 10;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5
19	Тиргшор (Tirgşor)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	сокира	«Компанієсу/Вöhe ПА»	Поховання № 16;	Довжина 14,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5
20	Финтинеле (Fântânele)	могильник	(жудець Бистриця-Несеуд, Румунія)	сокира	«Компанієсу/Вöhe ПА»	Поховання № 8;	Довжина 18	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5
21	Хлопків 2	поселення	(Київська обл., Україна)	сокира	-	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 5
22	Чиумбруд (Ctumbrud)	могильник	(жудець Алба, Румунія)	сокира	-	Поховання № 34;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 319.
23	Яблona 14 (Jablona 14)	поселення	(Глоденський р-н, Молдова)	сокира	«Компанієсу/Вöhe ПА»	Культурний шар;	Довжина 16	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 5

Наконечники дротиків та списів на пам'ятках черняхівської культури

№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Августинівка	могильник	(Запорізька обл., Україна)	наконечник дротика	Поховання № 2;	Довжина 11	Брайчевская, 1960. С. 181.; Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
2	Августинівка	могильник	(Запорізька обл., Україна)	фрагмент наконечника дротика	Поховання № 2;	-	Брайчевская, 1960. С. 181.; Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
3	Баранівське	поселення	(с. Теофілівка, Вінницька обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 9,2	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
4	Балцати 1 (Bălțata 1)	могильник	(Криулянський р-н, Молдова)	наконечник дротика	Поховання № 1;	Довжина 18,3	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
5	Будешти (Budești)	могильник	(Криулянський р-н, Молдова)	наконечник дротика	Культовий шар;	Довжина 11,6	Рикман, 1967. С. 129. Іл. 42
6	Велика Снітинка 2	поселення	(Київська обл., Україна)	наконечник списа	Культурний шар;	Довжина 22,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 6
7	Вишенька 1	поселення	(м. Вінниця, Україна)	наконечник дротика	Споруда № 2;	Довжина 14,3	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 6
8	Гребінки 1	поселення	(Васильківський р-н, Київська обл.)	фрагмент наконечника дротика	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 6
9	Жуківці	поселення	(Київська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 16	Махно, 1949. С. 161. Таб. 1

10	Журавка	поселення	(Черкаська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 17,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 6
11	Журавка	поселення	(Черкаська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 10	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 6
12	Кобуска-Веке 1 (Cobusca Veche 1)	поселення	(Аненій-Нойський р-н, Молдова)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 13,2	Рикман, 1975. Іл. 33.; Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Іл. 6
13	Козлів	поселення	(Вінницька обл., Україна)	наконечник дротика з обляманої втулкою	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Іл. 6
14	Компанійці	могильник	(с. Григоро-Бригадирівка, Полтавська обл., Україна)	наконечник дротика	Поховання №86;	Довжина 20,5	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5
15	Компанійці	могильник	(с. Григоро-Бригадирівка, Полтавська обл., Україна)	наконечник списа	Поховання № 196	Довжина 27,2	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5
16	Комрат 1 (Comrat 1)	поселення	(м. Комрат, Молдова)	наконечник дротика	Культурний шар;	-	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
17	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 13	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 6
18	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 8	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 6
19	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 14,8	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 6
20	Мала Рогань	поселення	(Харківська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 14,2	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 6
21	Михайловка	поселення	(Київська обл., Україна)	наконечник списа	Культурний шар;	Довжина 32,8	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 6

22	Могошань (Mogoșani)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	наконечник списа	Поховання № 15;	Довжина 23,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 6
23	Мотронинське	поселення	(с. Мельники, Черкаська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 9	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 6
24	Обухів 1	поселення	(Київська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 6
25	Обухів 1	поселення	(Київська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 6
26	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник дротика з гранованою втулкою	Поховання № 70;	-	Никитина, 1995. С. 65. Іл. 40
27	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Васлуй, Румунія)	наконечник дротика	Поховання № 6;	Довжина 34.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 6
28	Ріпнів 2	поселення	(Львівська обл., Україна)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 13.5	Баран, 1981. С. 113.; Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 6
29	Русень 4 (Ruseni 4)	поселення	(Единський р-н, Молдова)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 23	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
30	Русень 4 (Ruseni 4)	поселення	(Единський р-н, Молдова)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 18	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
31	Русень 4 (Ruseni 4)	поселення	(Единський р-н, Молдова)	наконечник дротика	Культурний шар;	Довжина 14	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20

32	Собар (Sobari)	поселення	(Сороцький р-н, Молдова)	наконечник дротики	Культурний шар;	Довжина 33	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
33	Собар (Sobari)	поселення	(Сороцький р-н, Молдова)	наконечник дротики	Культурний шар;	Довжина 29	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
34	Ставище	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник дротики	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 6
35	Теремці	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник дротики	Яма №18;	Довжина 13	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 6
36	Теремці	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник дротики	Споруда № 29;	Довжина 14	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 6
37	Успенка	поселення	(Кіровоградська обл., Україна)	наконечник списа	Випадкова знахідка;	Довжина 29,5	Кропоткин, 1964. С. 58. Іл. 20
38	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	могильник	(Кротовський р-н, Молдова)	наконечника дротики	Поховання № 14;	-	Никулице, Рикман, 1973. С. 118. Іл. 49
39	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	могильник	(Кротовський р-н, Молдова)	наконечника дротики	Поховання № 14;	-	Никулице, Рикман, 1973. С. 118. Іл. 49
40	Хлопків 1	поселення	(Київська обл., Україна)	наконечник дротики	Яма №32;	Довжина 12,8	Некрасова, 1988. С. 77. Іл. 7
41	Червона Слобода	поселення	(Черкаська обл., Україна)	наконечник дротики	Культурний шар;	-	Сымонович, 1969. С. 143. Іл. 4
42	Шурине	поселення	(с.Таранівка, Харківська обл., Україна)	наконечник списа	Культурний шар;	Довжина 28	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 6

43	Ясси/Николіна (Iași/Nicolae)	поселення	(м. Ясси, Румунія)	наконечник списа	Культурний шар;	Довжина 22,3	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 6	
----	---------------------------------	-----------	--------------------	------------------	-----------------	--------------	--	--

Наконечники дротиків на пам'ятках черняхівської культури

№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Бакота	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли з витою втулкою	Культурний шар;	Довжина 11	Винокур, Горишний, 1994. Іл. 37.; Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 7
2	Берислав	поселення	(м. Берислав, Херсонська обл.)	наконечник стріли втульчатий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 6	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 7
3	Вікнини	поселення(?)	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли з бронзи	Випадкова знахідка;	-	Каспарова, 1972. С. 345. Іл. 1
4	Гринчук 2	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 6	Нечитайло, Субботин, 1994. Іл. 1.; Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 7
5	Делакеу 1 (Delacău 1)	поселення	(Аненій-Нойський р-н, Молдова)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	-	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
6	Делакеу 1 (Delacău 1)	поселення	(Аненій-Нойський р-н, Молдова)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	-	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
7	Делакеу 1 (Delacău 1)	поселення	(Аненій-Нойський р-н, Молдова)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	-	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
8	Добринівці 1	поселення	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	Довжина 8	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 7

9	Кам'янка / Анчекрак	поселення	(с. Кам'янка, Миколаївська обл., Україна)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 11	Магомедов, 1991. Л. 20.; Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Л. 7
10	Кам'янка / Анчекрак	поселення	(с. Кам'янка, Миколаївська обл., Україна)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 6.5	Магомедов, 1991. Л. 20.; Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Л. 7
11	Кобилля	поселення	(Тернопільська обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Споруда № 3;	Довжина 6.5	Строцьонь, 1997. Л. 53.; Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Л. 7
12	Комарів	поселення	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	Довжина 7.3	Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Л. 7
13	Комрат 1 (Comrat 1)	поселення	(м. Комрат, Молдова)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 8,2	Рикман, 1975а. С. 152. Л. 20
15	Корпач (Corgaci)	поселення	(Єдинецький р-н, Молдова)	наконечник стріли живцевий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	-	Рикман, 1975а. С. 155.; Магомедов, Левада, 1996. С. 315. Л. 7
16-21	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	п'ять наконечників стріл з витою втулкою	Культурний шар;	Довжина від 10.3 до 7	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Л. 7
22	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	Довжина 6.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Л. 7
23	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 6	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Л. 7
24	Лепесівка	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли з витою втулкою	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Л. 7

25	Леськи	поселення	(Черкаська обл., Україна)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 3.8	Смиленко, Брайчевский, 1967. С. 56. Іл. 16
26	Леськи	поселення	(Черкаська обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з трикутним пером	Культурний шар;	Довжина 4.5	Смиленко, Брайчевский, 1967. С. 56. Іл. 16
27	Лопатна 1 (Lopatna 1)	поселення	(Оргіївський р-н, Молдова)	наконечник стріли втульчатий з трикутним пером	Культурний шар;	Довжина 6	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
28	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	-	Никитина, 1988. Таб. 55.; Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 7
29	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 6	Никитина, 1988. Таб. 55.; Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 7
30	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник стріли живцевий	Культурний шар;	Довжина 6	Никитина, 1988. Таб. 55.; Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 7
31	Переяслав-Хмельницький	могильник	(Київська обл., Україна)	наконечник стріли живцевий	Поховання № 5;	-	Гончаров, Махно, 1957. С. 134. Таб. 2
32	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Бузеу, Румунія)	наконечник стріли живцевий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 4.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 7
33	Попів Яр	поселення	(с. Крива, Київська обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий	Культурний шар;	Довжина 7.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 7

34	Поенешть (Poienesti)	поселення	(жудець Васлуй, Румунія)	наконечник стріли втульчатий	Культурний шар;	Довжина 7	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 7
35	Ріпнів 2	поселення	(Львівська обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	Довжина 6.3	Баран, 1981. С. 113.; Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 7
36	Ріпнів 2	поселення	(Львівська обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з витягнутим овальним пером	Культурний шар;	Довжина 5	Баран, 1981. С. 113.; Магомедов, Левада, 1996. С. 319, Іл. 7
37	Ставище	поселення	(Хмельницька обл., Україна)	наконечник стріли втульчатий з ромбічним пером	Культурний шар;	Довжина 6	Захар'єв, 1992. С. 57.; Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 7
38-41	Хенешть (Hanesti)	могильник	(жудець Ботошани, Румунія)	три наконечника стріл з бронзи	Культурний шар;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Іл. 7

Деталі щитів на пам'ятках черняхівської культури

№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Типологія (по Н. Цілінгу)	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Біленьке	могильник	(Одеська обл., Україна)	Умбон циліндроконічний	«Zieling I3»	Поховання № 6;	Діаметр 17	Гудкова, 1987. С. 61. Іл. 2
2	Біленьке	могильник	(Одеська обл., Україна)	Руків'я	«Zieling X»	Поховання № 6;	Довжина 16	Гудкова, 1987. С. 61. Іл. 2
3	Будешти (Budești)	могильник	(жудець Бистрица-Несеуд, Румунія)	Умбон сфероконічний	«Zieling T»	Культовий шар;	Діаметр 18	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 4
4	Коломак	могильник (?)	(Харківська обл., Україна)	Умбон	-	Випадкова знахідка;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 315.
5	Компанійці	могильник	(Полтавська обл., Україна)	Умбон циліндроконічний	«Zieling K1»	Поховання №86;	Діаметр 21,5	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5
6	Компанійці	могильник	(Полтавська обл., Україна)	Руків'я	«Zieling S1»	Поховання №86;	Довжина 16,5	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5
7	Комрат 1 (Comrat 1)	поселення	(м. Комрат, Молдова)	Умбон	-	Культурний шар;	Діаметр 21	Рикман, 1975а. С. 152. Іл. 20
8	Курники	поселення	(Вінницька обл., Україна)	Руків'я	«Zieling S2»	Культурний шар;	Довжина 17.6	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 4
9	Малаешти (Mălăiești)	могильник	(Ришканський р-н., Молдова)	Умбон сфероконічний	«Zieling I3»	Поховання № 3;	Діаметр 17.2	Федоров, 1960. С. 288. Іл. 13
10	Малаешти (Mălăiești)	могильник	(Ришканський р-н., Молдова)	Умбон циліндроконічний	«Zieling H1»	Поховання № 20;	Діаметр 17	Федоров, 1960. С. 288. Іл. 13

11	Малаешти (Mălaiești)	могильник	(Ришканський р-н., Молдова)	Руків'я	«Zieling S1»	Поховання № 20;	Довжина 16.6	Федоров, 1960. С. 288. Іл. 13
12	Медіаш (Mediaș)	могильник	(жудець Сибиу, Румунія),	Умбон циліндроконічний	«Zieling I3»	Культовий шар;	Діаметр 22	Магомедов, Левада, 1996. С. 316. Іл. 4
13	Могошани (Mogoșani)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	Умбон циліндроконічний	«Zieling K1»	Поховання № 15;	Діаметр 24.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 4
14	Олександрівка	городище (?)	(Миколаївська обл., Україна)	Руків'я	«Zieling X»	Культурний шар;	Довжина 19,5	Магомедов, 1987. С. 70. Іл. 30
15	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	Руків'я	«Zieling X»	Поховання № 70;	-	Никитина, 1988. Таб. 38.; Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 4
16	Тиргшор (Tirgșor)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	Умбон циліндроконічний	«Zieling H2»	Поховання № 147;	Діаметр 23	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 4
17	Тиргшор (Tirgșor)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	Руків'я	«Zieling S1»	Поховання № 147;	Довжина 17	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 4
18	Филипівка	поселення(?)	(Жовтневий р-н., РФ)	Умбон сфероконічний	«Zieling I3»	Випадкова знахідка;	Діаметр 14	Радюш, 2012. С. 13. Іл. 4

Поховання з предметами озброєння в Черняхівській культурі

№ п/п	Пам'ятка	Тип пам'ятки	Адміністративне положення	Тип	Походження	Параметри (см)	Публікація
1	Августинівка	могильник	(Запорізька обл., Україна)	наконечник дротика	Поховання № 2;	Довжина 11	Брайчевская, 1960. С. 181.; Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
2	Августинівка	могильник	(Запорізька обл., Україна)	фрагмент наконечника дротика	Поховання № 2;	-	Брайчевская, 1960. С. 181.; Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
3	Балцати 1 (Bălțata 1)	могильник	(Криулянський р-н. Молдова)	наконечник дротика	Поховання № 1;	Довжина 18,3	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 6
4	Біленьке	могильник	(Одеська обл., Україна)	Спата (Spatha)	Поховання №179;	Довжина 87, ширина 5.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 313. Іл. 2
5	Біленьке	могильник	(Одеська обл., Україна)	Умбон циліндроконічний	Поховання № 6;	Діаметр 17	Гудкова, 1987. С. 61. Іл. 2
6	Біленьке	могильник	(Одеська обл., Україна)	Руків'я щита	Поховання № 6;	Довжина 16	Гудкова, 1987. С. 61. Іл. 2
7	Будешти (Budești)	могильник	(Криулянський р-н, Молдова)	кинджал з виступами на держаку	Поховання № 196;	Довжина 19, ширина 3.2	Рикман, 1967. С. 95. Іл. 9
8	Дрегенешть (Drăgănești)	могильник	(жудець Олт, Румунія)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	Поховання № 9;	Довжина 33.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 314. Іл. 3
9	Компанійці	могильник	(Полтавська обл., Україна)	Спата (Spatha)	Поховання №86;	Довжина 89, ширина 4	Махно, 1971. С. 93. Іл. 5

10	Компанійці	могильник	(Полтавская обл., Україна)	Умбон циліндроконічний	Поховання №86;	Діаметр 21,5	Махно, 1971. С. 93. Лл. 5
11	Компанійці	могильник	(Полтавская обл., Україна)	Руків'я щита	Поховання №86;	Довжина 16,5	Махно, 1971. С. 93. Лл. 5
12	Компанійці	могильник	(Полтавська обл., Україна)	сокира	Поховання №86;	Довжина 15,5	Махно, 1971. С. 93. Лл. 5
13	Компанійці	могильник	(с. Григоро-Бригадирівка, Полтавская обл., Україна)	наконечник дротика	Поховання №86;	Довжина 20,5	Махно, 1971. С. 93. Лл. 5
14	Компанійці	могильник	(с. Григоро-Бригадирівка, Полтавская обл., Україна)	наконечник списа	Поховання № 196	Довжина 27,2	Махно, 1971. С. 93. Лл. 5
15	Малаешти (Mălăiești)	могильник	(Ришканський р-н., Молдова)	Умбон сфероконічний	Поховання № 3;	Діаметр 17.2	Федоров, 1960. С. 288. Лл. 13
16	Малаешти (Mălăiești)	могильник	(Ришканський р-н., Молдова)	Умбон циліндроконічний	Поховання № 20;	Діаметр 17	Федоров, 1960. С. 288. Лл. 13
17	Малаешти (Mălăiești)	могильник	(Ришканський р-н., Молдова)	Руків'я щита	Поховання № 20;	Довжина 16.6	Федоров, 1960. С. 288. Лл. 13
18	Могошани (Mogoșani)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	Умбон циліндроконічний	Поховання № 15;	Діаметр 24.5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Лл. 4
19	Могошань (Mogoșani)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	наконечник списа	Поховання № 15;	Довжина 23,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Лл. 6
20	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	Спата (Spatha)	Поховання №70;	Довжина 81 , ширина 6	Никитина, 1995. С. 60. Лл. 40
21	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	наконечник дротика з гранованою втулкою	Поховання № 70;	-	Никитина, 1995. С. 65. Лл. 40

22	Оселівка	могильник	(Чернівецька обл., Україна)	Руків'я щита	Поховання № 70;	-	Никитина, 1988. Таб. 38.; Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 4
23	Переяслав-Хмельницький	могильник	(Київська обл., Україна)	наконечник стріли живцевий	Поховання № 5;	-	Гончаров, Махно, 1957. С. 134. Таб. 2
24	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Бузеу, Румунія)	Спата (Spatha)	Поховання №10;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 2
25	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Бузеу, Румунія)	кинджал з вирізами на лезі біля основи	Поховання № 9;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 3
26	Петроаселе (Pietroasele)	могильник	(жудець Васлуй, Румунія)	наконечник дротика	Поховання № 6;	Довжина 34,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 317. Іл. 6
27	Тиргшор (Tirgșor)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	Умбон циліндроконічний	Поховання № 147;	Діаметр 23	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 4
28	Тиргшор (Tirgșor)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	Руків'я щита	Поховання № 147;	Довжина 17	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 4
29	Тиргшор (Tirgșor)	могильник	(жудець Прахова, Румунія)	сокира	Поховання № 16;	Довжина 14,5	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Іл. 5
30	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	могильник	(Кротовський р-н, Молдова)	кинджал(?)	Поховання № 14;	-	Никулице, Рикман, 1973. С. 118. Іл. 49
31	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	могильник	(Кротовський р-н, Молдова)	наконечника дротика	Поховання № 14;	-	Никулице, Рикман, 1973. С. 118. Іл. 49
32	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	могильник	(Кротовський р-н, Молдова)	наконечника дротика	Поховання № 14;	-	Никулице, Рикман, 1973. С. 118. Іл. 49

33	Холмське	могильник	(Одеська обл., Україна)	Спата (Spatha)(?)	Поховання №23;	-	Гудкова, Фокеев, 1984. С. 66
34	Финтинеле (Fântânele)	могильник	(жудець Бистриця-Несеуд, Румунія)	сокира	Поховання № 8;	Довжина 18	Магомедов, Левада, 1996. С. 318. Лл. 5
35	Чиумбруд (Ctumberud)	могильник	(жудець Алба, Румунія)	сокира	Поховання № 34;	-	Магомедов, Левада, 1996. С. 319. Лл. 5

Хронологія комплексів з предметами озброєння в Черняхівській культурі

№ п/п	Пам'ятка	Адміністративне положення	Поховання (№)	Орієнтація/Глибина(м)/Стан	Предмет чи/або предмети озброєння	Хронологічні індикатори	Ступінь/Хронологічна система
1	Августинівка	(Запорізька обл., Україна)	2	кремація	наконечник дротика; фрагмент наконечина дротика	-	-
2	Біленьке	(Одеська обл., Україна)	6	північно-східна; 2,25; поховання пограбоване;	умбон та руків'я щита	-	-
3	Будешти (Budești)	(Криулянський р-н, Молдова)	196	кремація	кинджал	пряжка	D1; Журавська фаза; фінал п'ятого періоду
4	Компанійці	(Полтавська обл., Україна)	86	кремація	меч; умбон та руків'я щита; сокира; наконечник дротика	фібула щиткова	С3 та С3/D1; Косановська і частково Масловська фази; кінець «2 горизонту», «3 горизонт» і «4 горизонт»; кінець другого періоду, третій період, четвертий період і початок п'ятого періоду
5	Компанійці	(Полтавська обл., Україна)	196	кремація	наконечник списа	-	-
6	Малаешти (Mălăiești)	(Ришканський р-н., Молдова)	3	кремація	умбон	-	-
7	Малаешти (Mălăiești)	(Ришканський р-н., Молдова)	20	кремація	умбон та руків'я щита	-	-
8	Оселівка	(Чернівецька обл., Україна)	70	кремація	меч; руків'я щита; наконечник дротика	-	-

9	Переяслав-Хмельницький	(Київська обл., Україна)	5	північна; 3,6;	наконечник стріли	гребінь, фібула	С3/D1; Журавська фаза; фінал «4 горизонту»; п'ятий період
10	Ханска-Лутерія 2 (Hansca-Luteria 2)	(Кротовський р-н, Молдова)	14	кремація	кинджал(?); два наконечника дротика	-	-